

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку та аналіз витрат операційної діяльності»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 071 Облік і оподаткування
групи 1
Мамченко А. О.
Керівник: Сіренко О. В.
Рецензент: Краснікова О. М.

Полтава 2025 року

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

Освітньо-професійна програма Облік і оподаткування
Спеціальність 071 Облік і оподаткування
Рівень вищої освіти другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Наталія КАНЦЕДАЛ

14 листопада 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мамченко Анни Олександрівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Методика обліку та аналіз витрат операційної діяльності»

керівник роботи: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Сіренко Олена Вікторівна

Затверджено засіданням кафедри протокол № 5 від 07 жовтня 2024 р.

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 11 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи:
фінансова звітність підприємства за 2022 – 2024 рр.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретико-методичні основи обліку витрат операційної діяльності.

Розділ 2. Облік витрат операційної діяльності.

Розділ 3. Аналіз витрат операційної діяльності.

5. Перелік графічного матеріалу: схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження.

6. Дата видачі завдання: 14 листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи.	03.10.2024 р. – 29.10.2024 р.	
2	Затвердження завдання на кваліфікаційну роботу, узгодження плану	30.10.2024 р. – 14.11.2024 р.	
3	Опрацювання літературних джерел	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
4	Збір, вивчення і обробка інформації, необхідної для виконання роботи	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
5	Виконання теоретичного розділу роботи	15.11.2024 р. – 03.02.2025 р.	
6	Виконання аналітичних розділів роботи	04.02.2025 р. – 10.11.2025 р.	
7	Оформлення тексту роботи	11.11.2025 р. – 21.11.2025 р.	
8	Попередній захист роботи на кафедрі	24.11.2025 р. – 26.11.2025 р.	
9	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень і пропозицій	27.11.2025 р. – 03.12.2025 р.	
10	Нормо-контроль	04.12.2025 р. – 10.12.2025 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи	22.12.2025 р. – 24.12.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

Анна МАМЧЕНКО

Керівник роботи

Олена СІРЕНКО

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	10
1.1. Економічний зміст витрат операційної діяльності.....	10
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення	22
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	27
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства.....	27
2.2. Облік витрат операційної діяльності та відображення інформації в звітності.....	32
2.3. Внутрішньогосподарський контроль витрат операційної діяльності..	41
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	45
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання.....	45
3.2. Аналіз структури та динаміки витрат операційної діяльності.....	59
3.3. Оцінка показників ефективності використання витрат операційної діяльності.....	67
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах динамічного розвитку ринкових відносин, посилення конкуренції та зростання вартості ресурсів особливого значення набуває ефективне управління витратами операційної діяльності підприємств. Саме від рівня обґрунтованості, прозорості та достовірності інформації про витрати залежить якість управлінських рішень, прибутковість та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.

Сучасна економічна ситуація вимагає від підприємств не лише ведення обліку витрат відповідно до чинних стандартів, а й побудови аналітичної системи, яка дозволяє ідентифікувати резерви скорочення витрат, оптимізувати структуру собівартості та підвищити ефективність операційної діяльності. З огляду на це методика обліку та аналізу витрат має стратегічне значення, оскільки забезпечує інформаційну базу для планування, контролю та оцінювання фінансових результатів.

Актуальність теми також зумовлена переходом вітчизняних підприємств на міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – МСФЗ), що вимагає перегляду традиційних підходів до класифікації, обліку та аналізу витрат. Крім того, цифровізація бізнес-процесів і впровадження інтелектуальних систем обліку потребують удосконалення методичних інструментів збору та обробки інформації про витрати, що відкриває нові можливості для їх глибокого аналізу. Таким чином, дослідження методики обліку та аналізу витрат операційної діяльності є надзвичайно актуальним, оскільки воно сприяє формуванню дієвого механізму управління витратами, підвищенню ефективності діяльності підприємств та забезпеченню їх фінансової стійкості в умовах сучасних економічних викликів.

Витрати операційної діяльності становлять одну з базових категорій економічного аналізу, оскільки саме вони формують основу витратної частини підприємства та визначають його фінансові результати.

Усвідомлення економічної сутності операційних витрат має важливе значення для побудови ефективної системи управління витратами, оптимізації їх структури, підвищення ефективності діяльності й забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. В умовах зростаючої динаміки ринкового середовища, посилення конкуренції та ресурсних обмежень підприємства, зокрема аграрного сектору, потребують системного аналізу витрат і впровадження управлінських механізмів, спрямованих на їх скорочення та раціональне використання.

У сучасній науковій літературі з проблематики обліку та аналізу витрат операційної діяльності виділяють кілька ключових напрямів досліджень. Теоретико-методологічні засади управлінського обліку витрат розроблено у працях С. Голова [9], П. Атамаса [2], М. Грещака [11], які трактують його як систему інформаційного забезпечення управління для прийняття рішень щодо оптимізації витрат і підвищення ефективності діяльності. Класифікаційні та аналітичні підходи до структурування витрат за економічним змістом, функціями та центрами відповідальності розкрито у працях Ф. Бутинця [4], В. Дерія [15], М. Мазура [36], Ю. Мусієнка [50], що створює основу для формування релевантної управлінської інформації.

Важливим напрямом досліджень є облік витрат за місцями виникнення та центрами відповідальності, який розглядають П. Іванечко [19] та Ю. Перемот [59] у контексті внутрішнього контролю й економічної безпеки підприємства. Проблематику удосконалення методики калькулювання собівартості розробляють Я. Аверкін [1], Ю. Келлер [23], Х. Кос [25], А. Кучинський [32], які пропонують застосування сучасних методів, зокрема «ABC-костингу» та нормативного методу.

Окремий науковий напрям становить цифровізація та автоматизація облікових процесів, яку досліджують К. Дулембова [17], Я. Шеверя [89], акцентуючи увагу на інтеграції хмарних технологій і систем аналітичного контролю.

Зарубіжний досвід у сфері управління витратами узагальнив В. Царук [84], розглядаючи адаптацію систем direct-costing, standard-costing і target-costing. Розвиток стратегічного та інноваційного підходів до управління витратами представлено у працях О. Крушельницької [29], Л. Гуцаленко [13], В. Дерія [15], які акцентують на поєднанні аналітичних і цифрових інструментів.

Попри наявність значної кількості досліджень, актуальним залишається подальше вдосконалення теоретичних засад класифікації витрат, розроблення сучасних методичних підходів до їх обліку, аналізу та контролю. За умов трансформації економіки, інтеграції до міжнародного ринкового простору та впровадження цифрових технологій обліку постає потреба у формуванні сучасної системи управління витратами, здатної забезпечити оперативність, достовірність та аналітичну цінність інформації для прийняття рішень.

Отже, подальший розвиток методики обліку й аналізу витрат операційної діяльності є надзвичайно актуальним завданням, що передбачає пошук нових підходів до оптимізації витрат, підвищення ефективності виробничих процесів і зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Недосконалість облікових процедур, відсутність налагодженого контролю за витратами та недостатня аналітичність облікової інформації можуть призвести до зниження прибутковості, втрати фінансової стійкості та неефективного використання ресурсного потенціалу підприємства, що підкреслює потребу у вдосконаленні методичного інструментарію управління витратами в системі сучасного бухгалтерського обліку.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних положень сутності витрат операційної діяльності задля розроблення заходів удосконалення їх обліку та аналізу в діяльності підприємств.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно виконати

наступні завдання:

- розглянути економічні категорії «витрати», «операційні витрати», «витрати діяльності» узагальнити позиції науковців щодо трактування даних понять;
- дослідити теоретичні основи операційних витрат, їх класифікації та методологічних підходів до обліку;
- систематизувати положення нормативних актів щодо ведення обліку витрат операційної діяльності підприємства;
- дослідити стан автоматизації обліку витрат операційної діяльності підприємства;
- провести аналіз витрат операційної діяльності підприємства;
- розробити рекомендації щодо підвищення економічної ефективності операційної діяльності шляхом управління витратами підприємства.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є облікові процедури щодо відображення операцій із обліку та аналізу витрат операційної діяльності підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади, а також діюча практика обліку й аналізу витрат операційної діяльності досліджуваного підприємства (далі – Підприємство).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у:

- удосконаленні методичного підходу до обліку та аналізу витрат шляхом розроблення авторської матриці «Дохідність-Ризиковість», що поєднує показники маржинального прибутку з оцінкою операційних ризиків. Запропонований інструмент забезпечує можливість трансформації традиційної системи обліку витрат у дієвий механізм стратегічного управління, спрямований на оптимізацію асортиментної політики та підвищення ефективності прийняття управлінських рішень [37];
- обґрунтуванні удосконаленої класифікації операційних витрат підприємств, що враховує галузеву специфіку, багатofакторність

формування витрат і необхідність адаптації до умов виробництва. На відміну від традиційних підходів, запропоновано виокремлення трьох категорій витрат – змінних, умовно-змінних і постійних, – що забезпечує більш точне визначення їх впливу на собівартість продукції, підвищує достовірність аналітичних розрахунків і створює передумови для формування адаптивних моделей управління витратами з урахуванням сезонності, природно-кліматичних ризиків і технологічних особливостей виробництва [85];

- поглибленні теоретико-методологічні засади управління витратами як інтегрованої системи, що поєднує економічні, фінансові та організаційні механізми забезпечення ефективності господарської діяльності. На відміну від усталених підходів, управління витратами розглядається як багатофункціональний процес, який охоплює прогнозування, планування, нормування, облік, аналіз, мотивацію та регулювання, спрямований на досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства [38].

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матриці «Дохідність-Ризиковість» підприємствами для оперативної діагностики ефективності окремих видів продукції, виявлення проблемних сегментів із високими витратами та ризиками, формування пріоритетів у збутовій політиці й оптимізації асортименту з метою підвищення рентабельності операційної діяльності.

Публікації. Основні результати дослідження доповідалися й схвалені на засіданнях конференцій, зокрема IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики» (м. Ірпінь, ДПУ, 2025) та науково-практичній конференції здобувачів за результатами проходження виробничих практик (м. Полтава, ПДАУ, вересень 2025 р.).

Опубліковано тези за результатами дослідження у матеріалах конференцій, загальним обсягом 0,82 др. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Економічний зміст витрат операційної діяльності

У сучасному динамічному бізнес-середовищі, що характеризується високою мінливістю, конкуренцією та технологічними трансформаціями, управлінський облік посідає ключове місце в системі управління підприємством. Його роль полягає не лише у фіксації та відображенні витрат, а й у формуванні інформаційного підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на підвищення продуктивності, рентабельності та стійкості бізнесу. Завдяки інтеграції сучасних методів аналізу, планування й контролю управлінський облік забезпечує підприємствам можливість оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, адаптувати стратегії до кон'юнктури ринку та підвищувати конкурентоспроможність у мінливих умовах господарювання. Постійне вдосконалення системи управлінського обліку, упровадження інноваційних технологій і цифрових інструментів аналітики сприяє формуванню адаптивної моделі управління, що поєднує точність облікових даних із гнучкістю управлінських рішень.

Наукові дослідження свідчать, що поняття «витрати» має широке трактування в економічній літературі, зокрема у словниках, підручниках, монографіях і наукових статтях. Водночас у вітчизняній науці зберігається термінологічна невизначеність щодо розмежування понять «витрати» і «затрати», а також термінів «витрати на виробництво» та «витрати виробництва» [32]. Така неоднозначність у використанні економічних категорій створює певні бар'єри для стандартизації облікових процедур і формування єдиної методологічної бази. Тому актуальним є завдання

уніфікації термінології в законодавчому, нормативному та науковому полі, що забезпечить концептуальну узгодженість системи управлінського обліку та сприятиме підвищенню її аналітичної і практичної ефективності.

Витрати операційної діяльності є невід’ємною складовою процесу функціонування будь-якого підприємства, адже вони охоплюють усі ресурси, що споживаються в ході реалізації виробничих, збутових, адміністративних та інших операцій, спрямованих на забезпечення поточної господарської діяльності.

У економічній літературі існує багато визначень поняття «витрати», оскільки воно є одним із базових понять у бухгалтерському обліку. Термінологічні дослідження поняття «витрати» в економічній літературі наведено у додатку А.

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013 р. (далі – НП(С)БО 1), витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов’язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками) [51]. Аналогічне визначення даного терміну наведено у Національному Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» № 318 від 31.12.1999 р. (далі – НП(С)БО 16) [53].

Узагальнюючи вищевикладене, зауважимо, що погляди вчених щодо змістового наповнення поняття «витрати» розділилися, певна когорта дослідників дотримується судження, що витрати – це зменшення ресурсів, а інша група вчених зазначає, що витрати мають вартісну оцінку.

Економічний зміст витрат операційної діяльності полягає в обґрунтованому використанні фінансових і матеріальних ресурсів з метою підтримки стабільного функціонування підприємства та максимізації його прибутку [18]. Успішне управління витратами операційної діяльності дозволяє не лише контролювати собівартість виробленої продукції чи

наданих послуг, але й впливати на фінансовий результат і конкурентоспроможність підприємства на ринку. Загалом, витрати операційної діяльності можуть бути класифіковані за різними критеріями, що відображають їх економічну природу та роль у виробничому процесі.

Матеріальні витрати включають усі витрати, пов'язані зі споживанням сировини, матеріалів, палива, енергії та інших ресурсів, необхідних для виробництва. Витрати на оплату праці включають заробітну плату працівників, зайнятих у процесі виробництва, і пов'язані відрахування, що є важливим фактором у забезпеченні трудового ресурсу підприємства. Амортизаційні витрати мають значний вплив на загальний рівень витрат операційної діяльності, оскільки вони відображають процес відновлення та збереження основних засобів, які є матеріальною основою виробничого процесу.

Економічний зміст витрат операційної діяльності також проявляється через їх поділ на постійні та змінні витрати. Групування витрат залежно від обсягу виробництва на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Групування витрат залежно від обсягу виробництва

Постійні витрати залишаються незмінними у короткостроковій перспективі, незалежно від обсягу виробленої продукції, тоді як змінні витрати прямо залежать від змін у виробничій діяльності. Такий поділ є

важливим для управлінського обліку, оскільки дозволяє аналізувати залежність витрат від обсягів виробництва та впроваджувати ефективні стратегії оптимізації витрат. Для підприємства вкрай важливим є постійний моніторинг структури витрат та визначення способів зменшення їх обсягів за рахунок оптимізації виробничих процесів, раціонального використання ресурсів та впровадження інноваційних технологій [48]. Таким чином, витрати операційної діяльності мають складну економічну природу та охоплюють широке коло ресурсів, необхідних для забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства. Їхнє обґрунтоване формування та контроль є необхідними умовами для досягнення фінансової стабільності та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Класифікація витрат операційної діяльності є важливою складовою економічного аналізу, яка дозволяє детально оцінювати ефективність використання ресурсів, управляти собівартістю продукції та приймати обґрунтовані управлінські рішення, табл. 1.1.

Поділ витрат на змінні та постійні є важливим для аналізу поведінки витрат залежно від обсягу діяльності. Змінні витрати змінюються пропорційно обсягу виробництва, тоді як постійні залишаються незмінними в короткостроковому періоді, що дозволяє забезпечити стабільність фінансового планування. За ступенем впливу на прийняття управлінських рішень витрати класифікують на релевантні та нерелевантні [13].

Релевантні витрати мають безпосередній вплив на вибір варіантів у процесі прийняття рішень, тоді як нерелевантні не змінюються незалежно від обраного шляху. Це класифікаційне групування дозволяє підприємству зосередитись на тих витратах, що є суттєвими для підвищення ефективності операційної діяльності [90].

До операційних витрат відносять витрати діяльності підприємства, зокрема: собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг); загальновиробничі витрати; адміністративні витрати; витрати на збут.

Витрати операційної діяльності поділяють за економічною роллю на основні та накладні. Основні витрати безпосередньо пов'язані з виробничим процесом і складають переважну частину витрат на створення продукції, тоді як накладні витрати включають витрати на обслуговування та управління виробництвом. Така класифікація допомагає аналізувати ефективність використання ресурсів у виробництві та визначати сфери для зменшення витрат.

Таблиця 1.1

Групування витрат за класифікаційними ознаками

Ознака класифікації	Групування витрат
За календарними періодами	- поточні витрати (витрати, періодичність яких менше місяця); - одноразові витрати (витрати, які здійснюються один раз (періодичністю більше місяця) і спрямовуються на забезпечення процесу виробництва протягом тривалого часу).
За економічним змістом (елементами витрат)	- матеріальні витрати (сировина, матеріали, паливо, енергія, тара); - витрати на оплату праці (всі форми основної заробітної плати штатного і позаштатного виробничого персоналу підприємства); - відрахування на соціальні заходи; - амортизація (амортизаційні відрахування на повне відтворення основних засобів за нормами від балансової вартості, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів); - інші витрати (вартість робіт, послуг сторонніх підприємств, сума податків, зборів, крім податків на прибуток, втрати від курсових різниць, знецінення запасів, псування цінностей).
За статтями калькуляції	- сировина і матеріали (за мінусом зворотніх відходів); - паливо і енергія на технологічні цілі; - заробітна плата виробничих працівників (основна і додаткова); - відрахування на соціальні заходи; - загальновиробничі витрати.
За місцем виникнення витрат	- витрати виробництва; - витрати цеху; - витрати дільниці.
За способом перенесення вартості на продукцію	- прямі витрати (витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту витрат); - непрямі витрати (витрати, які не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкту витрат).
У залежності від доцільності їх здійснення	- продуктивні витрати (витрати, які передбачені технологією і організацією виробництва); - непродуктивні витрати (необов'язкові витрати, які виникають в результаті конкретних недоліків організації виробництва, порушення технології).

Проведені дослідження у сфері розрахунку собівартості продукції

(робіт, послуг) є напрямом сучасної економічної науки та практики, що має значний вплив на ефективність функціонування підприємств та їх конкурентоспроможність. Розрахунок собівартості дозволяє знизити витрати виробництва одиниці продукції, і таким чином встановити її економічну доцільність, розробити стратегії ціноутворення та прийняти обґрунтовані управлінські рішення. Актуальність цих досліджень у галузі обумовлена змінами у виробничих технологіях, зростанням вимог до якості продукції, екологічною відповідністю, а також ринковими коливаннями цін на сировину та енергоресурси [36].

Основним завданням досліджень у сфері власної вартості є вдосконалення методики обліку витрат та їх аналізу для більш точного визначення економічної діяльності, що підвищує ефективність використання ресурсів підприємства [30]. Крім того, значного розширення набули такі методи, як маржинальний аналіз, який розраховує на розширення оптимальних обсягів виробництва, та аналізують точки беззбитковості, що дозволяє знайти рівень виробництва, для якого досягається покриття витрат без збитків.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття у фінансовій звітності визначає НП(С)БО 16 [53]. Об'єктами витрати можуть бути як продукція, роботи, послуги, так і вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат. У деяких галузях використовують також вартісні одиниці – витрати на одну гривню товарної продукції в цінах випуску або реалізації. Калькуляційні одиниці наведені у табл. 1.2.

У НП(С)БО 16 [53] згадуються два види собівартості, які стосуються продукції (робіт, послуг):

- собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг);
- виробнича собівартість продукції (робіт, послуг).

Таблиця 1.2

Калькуляційні одиниці

Об'єкт калькулювання	Калькуляційна одиниця
Виробниче замовлення	група однорідних виробів
	типовий представник
	об'єкт робіт, послуг
	виріб
	вузол
	деталь
	умовна одиниця
	група однорідних виробів
	комплект
	вузол
	деталь
	артикул
Продукт (напівфабрикат)	вагова одиниця в перерахунку: на стандарт продукту, на прийнятий стандарт, на інші натуральні одиниці
	вагова одиниця в натурі: кг, тис. кг., т, тис. т
	натуральні одиниці: штука, тисяча штук, комплект, тисяча комплектів, метр, квадратний метр, кубічний метр, погонний метр, тисяча метрів, тисяча квадратних метрів, тисяча кубічних метрів, тисяча погонних метрів, літр, декалітр, рулон, пачка, умовна одиниця
	стадія технологічного процесу
Переділ (стадія, фаза)	фаза технологічного процесу
	напівфабрикат
	продукт

Відповідно до п.11 НП(С)БО 16 [53] собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з:

- виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), реалізованої протягом звітного періоду;
- нерозподілених постійних загальновиробничих витрат;
- понаднормативних виробничих витрат.

Важливою є виробнича собівартість продукції (робіт, послуг), при формуванні якої у бухгалтерському обліку можуть застосовуватися такі підходи:

- підхід перший, який умовно можна назвати традиційним. Його використовувати до набрання чинності наказом № 372, проте й зараз підприємства можуть використовувати цей підхід;

- підхід другий, який умовно назвемо новим. Його запровадили лише у 2011 р. завдяки змінам, внесеним наказом № 372 до положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Згідно з п. 11 НП(С)БО 16 [53] виробнича собівартість продукції складається з: прямих матеріальних витрат; прямих витрат на оплату праці; інших прямих витрат; змінних загальновиробничих та постійних розподілених загальновиробничих витрат.

До прямих відносять витрати, які можна безпосередньо пов'язати з певним об'єктом витрат. Якщо існує зв'язок з декількома об'єктами витрат, то це будуть загальновиробничі витрати. Складові виробничої собівартості продукції наведені у додатку Б.

Процес формування собівартості продукції (робіт, послуг) також потребує постійного моніторингу та коригування змін у ринкових умовах, цінах на сировину, енергоносії, а також у зовнішніх факторах можуть істотно впливати на кінцевий результат. Важливим інструментом у цьому контексті є системи управлінського обліку, які можуть тимчасово отримувати дані про витрати та вжити коригувальних заходів для мінімізації їх негативного впливу.

Формування собівартості є не лише технічний процес, а й стратегічний інструмент, що визначає конкурентоспроможність підприємства. Відповідно до п.16 НП(С)БО 16 загальновиробничі витрати поділяються на:

- змінні – витрати на обслуговування та управління виробництвом (цехів, ділянок), що змінюються до зміни обсягу діяльності;
- постійні витрати на обслуговування та управління виробництвом, що залишається незмінними (або майже незмінними при зміні обсягу діяльності) [53]. До складу загальновиробничих витрат відноситься витрати, табл. 1.3.

Принцип розподілу загальновиробничих наведено у п.16 НП(С)БО 16 [53].

Таблиця 1.3

Перелік загальновиробничих витрат

Загальновиробничі витрати	Зміст загальновиробничих витрат
	витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату управління цехами, дільницями тощо);
	відрахування на соціальні заходи й медичне страхування апарату управління цехами, дільницями;
	витрати на оплату службових відряджень персоналу цехів, дільниць тощо);
	амортизація основних засобів загальновиробничого (цехового, дільничого, лінійного) призначення;
	амортизація нематеріальних активів загальновиробничого (цехового, дільничого, лінійного) призначення;
	витрати на утримання, експлуатація та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення;
	витрати на вдосконалення технології та організації виробництва (оплата праці та відрахування соціальні заходи працівників, зайнятих удосконаленням технології та організації виробництва, поліпшенням якості продукції, підвищенням її надійності, довговічності, інших експлуатаційних характеристик у виробничому процесі);
	витрати матеріалів, купівельних комплектуючих виробів і напівфабрикатів, оплата послуг сторонніх організацій тощо);
	витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання виробничих приміщень;
	витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загальновиробничого персоналу; відрахування на соціальні заходи, медичне страхування та апарату управління виробництвом; витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами та якістю продукції, робіт, послуг);
	витрати на охорону праці, техніку безпеки та охорону навколишнього природного середовища;
	інші витрати (внутрішньозаводське переміщення матеріалів, деталей, напівфабрикатів, інструментів зі складів до цехів гтової продукції на склади; нестачі незавершеного виробництва;
	нестачі і втрати від псування матеріальних цінностей у цехах; оплата простоїв тощо).

Змінні загальновиробничі витрати розподіляються на кожній об'єкт витрат із використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо), виходячи з фактичної потужності звітного періоду. Постійні загальновиробничі витрати розподіляються на кожній об'єкт з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо) при нормальній потужності. Змінні та розподілені постійні загальновиробничі витрат включаються до виробничої собівартості продукції (п.11 НП(С)БО 16 [53]). Такі витрат

відображають кореспонденцією дебет 23 кредит 91. Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати включаються до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) у періоді (п.16 НП(С)БО 16 [53]). Тобто ці витрати списуються кореспонденцією дебет 90 кредит 91. Загальна сума розподілених і нерозподілених постійних загальновиробничих витрат не може перевищувати їх фактичну величину.

До адміністративних витрат відносяться такі загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством, табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Склад адміністративних витрат

Адміністративні витрати	Зміст адміністративних витрат
	загальні корпоративні витрати (організаційні витрати, витрати на проведення річних зборів, представницькі витрати тощо);
	витрати на службові відрядження і утримання апарату підприємством та іншого загальногосподарського персоналу;
	витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського використання (операційна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення, охорона);
	винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, з оцінки майна тощо);
	витрат на зв'язок (поштові, телеграфні, телефонні, телекс, факс тощо);
	амортизація нематеріальних активів загальногосподарського використання;
	витрати на врегулювання спорів у судових органах;
	податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі (крім податків, зборів обов'язкових платежів, що включають до виробничої собівартості продукції, робіт, послуг);
	плата за розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків;
	інші витрати загальногосподарського призначення.

До витрат на збут включають різні витрати, спрямовані на реалізацію (збут) продукції. Однією зі складових витрат на збут є витрати на транспортування, перевалку і страхування готової продукції (товарів), транспортно-експедиційні та інші послуги, пов'язані з транспортуванням продукції (товарів) відповідно до умов договору (базису) поставки (п.19 НП(С)БО 16) [53]. У свою чергу умова договору з покупцем щодо транспортування постачальником продукції у разі її повернення є однією з

умов успішної реалізації такої продукції, позаяк вона забезпечує привабливіші умови придбання продукції для покупця. Тож якщо умовах договору з покупцем зазначено обов'язок продавця транспортування продукцію у разі її повернення, то всі витрати на таке транспортування вважаємо доцільним відносити саме до витрат на збут.

До інших операційних витрат включаються, табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Склад інших операційних витрат

Інші операційні витрати	Зміст адміністративних витрат
	витрати на дослідження та розробки відповідно до НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи»;
	собівартість реалізованої іноземної валюти, яка для цілей бухгалтерського обліку визначається шляхом перерахунку іноземної валюти в грошову одиницю України за курсом НБУ на дату продажу іноземної валюти, плюс витрати, пов'язані з продажем іноземної валюти (абз. 3 п.20 із змінами, внесеними згідно з наказом МФУ від 25.11.2002 р. № 989);
	собівартість реалізованих виробничих запасів, яка для цілей бухгалтерського обліку складається з їх облікової вартості та витрат, пов'язаних з їх реалізацією;
	сума безнадійності дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів;
	втрати від операційної курсової різниці (тобто від зміни курсу валюти за операціями, активами і зобов'язаннями, що пов'язані з операційною діяльністю підприємства);
	втрати від знецінення запасів;
	нестачі й втрати від псування цінностей;
	визначенні штрафи, пеня, неустойка;
	витрати на утримання об'єктів соціально-культурного призначення;
	інші витрати операційної діяльності.

Отже, класифікація витрат операційної діяльності є інструментом для систематизації витрат підприємства, що дозволяє вдосконалювати систему управління витратами та оптимізувати фінансовий результат. Кожен підхід до класифікації має свою специфіку та є корисним для різних етапів управління, планування й контролю, що у підсумку підвищує економічну ефективність діяльності підприємства.

Нормативно-правове регулювання обліку витрат операційної діяльності відіграє вирішальну роль у забезпеченні прозорості, достовірності та порівнянності фінансової інформації як на внутрішньому, так і на

міжнародному рівнях. В Україні основні вимоги до обліку витрат операційної діяльності визначені рядом нормативно-правових актів, які регулюють методику, принципи та стандарти ведення бухгалтерського обліку.

Основу регулювання обліку витрат становлять Закони України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [68] та Податковий кодекс України (далі – ПКУ) [64]. Вони закладають принципи ведення бухгалтерського обліку, визначають обов'язок суб'єктів господарювання вести облік відповідно до національних стандартів, що забезпечує достовірне відображення операційних витрат у фінансовій звітності. Ключову роль у регулюванні облікових процесів виконують також НП(С)БО, які деталізують процедури обліку витрат та передбачають порядок їх відображення в облікових регістрах і фінансовій звітності. Витрати операційної діяльності відповідно до НП(С)БО 16 [53] включають собівартість реалізованої продукції, витрати на збут, адміністративні витрати та інші операційні витрати, що підлягають деталізації за напрямками та елементами. Цей стандарт встановлює вимоги до формування, оцінки та визнання витрат, що є важливим для обґрунтованого управління витратами підприємства. Крім НП(С)БО, для певних категорій підприємств та видів діяльності застосовуються МСФЗ, які надають інструменти для детального аналізу операційних витрат і підвищують узгодженість фінансової звітності на міжнародному рівні. МСФЗ значно деталізують питання визнання та оцінки витрат і забезпечують порівнянність звітних показників між суб'єктами господарювання різних країн, що особливо важливо для компаній, залучених у міжнародну економічну діяльність. Для підприємств певних галузей нормативне регулювання обліку витрат передбачає галузеві методичні рекомендації. ПКУ [64] передбачає чіткий перелік витрат, що включаються до складу витрат підприємства при розрахунку оподаткованого прибутку, а також встановлює обмеження щодо певних витрат, що мають бути враховані

при обчисленні податкових зобов'язань. Таким чином, нормативне законодавство щодо обліку витрат операційної діяльності охоплює різні аспекти формування та управління витратами, що відображаються у фінансовій звітності, регламентуються міжнародними та національними стандартами, а також галузевими методичними рекомендаціями та податковими нормами. Це забезпечує об'єктивність, системність та відповідність обліку витрат потребам як внутрішніх користувачів інформації, так і зовнішніх інвесторів та органів контролю.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Проблематика обліку та аналізу витрат операційної діяльності є однією з ключових у сучасній системі бухгалтерського забезпечення управління підприємством, що зумовлено потребою підвищення ефективності використання ресурсів, оптимізації витрат і забезпечення конкурентоспроможності бізнесу. У наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених сформовано широкий спектр підходів до трактування сутності витрат, методів їх обліку, класифікації та аналізу, що свідчить про активний розвиток цієї проблематики.

Теоретико-методологічні засади формування управлінського обліку витрат висвітлено у працях С. Голова [9], П. Атамаса [2], М. Грещака [11], які визначають управлінський облік як систему інформаційного забезпечення внутрішнього менеджменту, орієнтовану на прийняття рішень щодо зниження витрат і підвищення рентабельності діяльності. Дослідники наголошують на необхідності інтеграції облікової інформації з аналітичними інструментами стратегічного управління.

Аспекти класифікації витрат як основи їх управління та аналізу досліджували Ф. Бутинець [4], В. Дерій [15], М. Мазур [36], Ю. Мусієнко

[50], які пропонують багатовимірну систему групування витрат за економічним змістом, поведінкою, функціональним призначенням і центрами відповідальності. Це створює методичну базу для формування релевантної інформації з метою планування, контролю й аналізу ефективності діяльності.

Дослідження П. Іванечка [19] та Ю. Перемот [59] акцентують на ролі побудови обліку витрат за місцями виникнення та центрами відповідальності як інструменту посилення внутрішнього контролю. У цих працях розглядається взаємозв'язок між обліковими процедурами, контролінгом і системою управління витратами, що є важливим для підвищення економічної безпеки підприємства.

Питання удосконалення методики обліку витрат операційної діяльності розкривають Я. Аверкін [1], Ю. Келлер та А. Саун [23], Х. Кос [25], А. Кучинський [30–33]. Автори аналізують сучасні підходи до відображення витрат у бухгалтерському обліку, розглядають можливості застосування таких методів калькулювання, як «АВС-костинг», нормативний метод, а також метод неповних витрат, що забезпечують точніше відображення собівартості продукції та підвищують аналітичну цінність облікових даних.

Окрему увагу приділено питанням автоматизації та цифровізації обліку витрат. У працях К. Дулембової [17] та Я. Шевері [89] наголошується на доцільності використання хмарних технологій, що дають змогу підвищити оперативність і достовірність даних про витрати, а також забезпечити інтеграцію облікової системи з аналітичними платформами управління.

Важливим напрямом дослідження є специфіка обліку витрат у галузевому розрізі, зокрема в аграрному секторі. У працях М. Гарник [8], Г. Власюк [7], М. Пилипенко [60] розглянуто галузеві особливості формування собівартості продукції, методи аналізу витрат і напрями підвищення їх економічної обґрунтованості в умовах сезонності та ресурсних обмежень.

Зарубіжні підходи до обліку витрат і можливості їх адаптації у

вітчизняну практику узагальнив В. Царук [86], який підкреслює переваги використання систем direct-costing, standard-costing, target-costing у підвищенні ефективності управлінських рішень.

Подальший розвиток теоретико-методичних аспектів обліку та аналізу витрат операційної діяльності відображено у сучасних наукових працях, що поглиблюють розуміння сутності витрат, їх ролі у забезпеченні ефективності управління підприємством та формуванні фінансових результатів.

Так, О. Крушельницька [29] досліджує системний підхід до організації обліку витрат операційної діяльності, підкреслюючи необхідність узгодження інформаційних потоків бухгалтерського обліку з аналітичними інструментами оптимізації витрат. Авторка обґрунтовує, що раціональне управління витратами ґрунтується на глибокому аналізі структури собівартості, виділенні ключових факторів її зростання та розробленні механізмів їх мінімізації для підвищення фінансової стійкості підприємства.

У працях Ю. Перемот [59] простежується комплексний підхід до управління витратами, який поєднує теоретичні положення обліку з практичними механізмами їх контролю. Авторка розмежовує постійні й змінні витрати, досліджує вплив різних методів калькулювання на формування собівартості продукції та визначає напрями вдосконалення процесів обліку витрат з метою оптимізації фінансових ресурсів підприємства.

Питання класифікації витрат і вибору методів їх відображення на різних етапах операційного циклу висвітлено у працях В. Дерія [15], який акцентує увагу на важливості гнучкого підходу до групування витрат залежно від цілей управління. Науковець визначає, що сучасна методика обліку повинна враховувати динаміку операційних процесів, забезпечуючи економічну обґрунтованість управлінських рішень і достовірність фінансової інформації.

У роботах Л. Гуцаленко [13] розкрито вплив структури операційних

витрат на загальну стратегію підприємства. Авторка наголошує, що раціональне структурування витрат дозволяє підвищити ефективність діяльності та забезпечити стратегічну збалансованість ресурсного потенціалу. Водночас, Г. Власюк [7] розглядає методи формування собівартості продукції, класифікацію витрат і механізми управління ними як базові інструменти фінансового контролю на підприємстві. Її дослідження спрямовані на підвищення точності розрахунку собівартості та обґрунтованості управлінських рішень щодо ціноутворення.

У працях В. Царука [86] та О. Гуменюк досліджено підходи до класифікації витрат у контексті стратегічного управління. Автори розглядають інтеграцію системи обліку витрат у стратегічне планування, що дає змогу забезпечити інформаційну підтримку прийняття довгострокових управлінських рішень. Водночас, Л. Швеців [90] акцентує увагу на інноваційних підходах до обліку та калькулювання витрат, зокрема впровадженні методів точного розподілу витрат на основі цифрових технологій, що забезпечує підвищення аналітичної цінності облікової інформації.

Сучасна наукова думка також акцентує на необхідності врахування екологічних витрат у системі формування собівартості продукції. Т. Маренич обґрунтовує, що процес обчислення собівартості є складним і багаторівневим, оскільки охоплює не лише прямі виробничі витрати, а й витрати на логістику, управління, маркетинг та екологічні заходи. Врахування екологічних витрат, які зумовлені вимогами сталого розвитку, сприяє не лише дотриманню нормативних стандартів, а й підвищенню конкурентоспроможності підприємства через адаптацію до глобальних екологічних тенденцій.

Узагальнюючи вище викладене визначимо напрями подальших досліджень обліку та аналізу витрат операційної діяльності:

- поглиблення теоретико-методологічних основ управлінського обліку

витрат;

- удосконалення класифікації витрат відповідно до сучасних управлінських потреб (подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку адаптивної системи класифікації витрат, що враховує цифровізацію бізнес-процесів, появу нових видів діяльності (екологічних та інноваційних), а також необхідність оперативного аналізу витрат у режимі реального часу);

- розвиток методики калькулювання собівартості з урахуванням цифрових технологій (створення моделей автоматизованого калькулювання собівартості продукції з використанням хмарних сервісів, ERP-систем, блокчейн-технологій та алгоритмів штучного інтелекту);

- вивчення ролі обліку витрат у системі контролінгу та внутрішнього контролю (посилити дослідження взаємозв'язку між обліковими процедурами, контролінговими інструментами та механізмами оцінки ефективності управління);

- міжнародна гармонізація методик обліку витрат (вивчення зарубіжних практик (standard-costing, target-costing, activity-based costing) та визначити напрями їх адаптації до національної системи бухгалтерського обліку, з урахуванням нормативно-правових і галузевих особливостей українських підприємств).

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Досліджуване підприємство є сучасним суб'єктом господарювання, діяльність якого здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства України, зокрема положень Цивільного кодексу України, Статуту підприємства та нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність. Підприємство офіційно зареєстроване та перебуває на податковому обліку в Головному управлінні Державної податкової служби у Полтавській області з 20 травня 1998 року.

Господарська діяльність Підприємства здійснюється на загальній системі оподаткування, що передбачає сплату податку на прибуток підприємств, а також інших загальнодержавних і місцевих податків та зборів згідно з чинними нормативами податкового законодавства України.

Рівень технологічної організації виробництва на Підприємстві є свідченням інноваційної його орієнтації, здатності оперативно адаптуватися до динамічних вимог сучасного ринку та забезпечувати високу конкурентоспроможність продукції у відповідній галузі. Важливим елементом системи управління якістю на підприємстві виступає виробнича лабораторія, функціонування якої спрямоване на здійснення всебічного контролю якості вхідної сировини та моніторинг параметрів технологічного процесу відповідно до вимог європейських стандартів.

Правовий статус, організаційну структуру управління та ключові напрями діяльності Підприємство систематизовано у додатку В, що відображає комплексне поєднання техніко-технологічних, організаційних і правових аспектів функціонування підприємства. Трансформаційні процеси в

організаційно-правових формах суб'єктів господарювання в умовах сучасної економіки зумовлюють зміну структури власності та управлінських відносин, що, у свою чергу, визначає характер господарського устрою підприємства. Продукція підприємства характеризується високим рівнем технологічності, точністю виготовлення та відповідністю міжнародним стандартам якості, що забезпечує її використання десятками тисяч фахівців у різних країнах світу. Система менеджменту Підприємство ґрунтується на принципах професіоналізму управлінської команди, прозорості ділових процесів, фінансової стабільності та відповідальності перед партнерами, що сприяє формуванню стійкої ділової репутації, зміцненню конкурентних переваг і забезпеченню сталого розвитку підприємства.

В умовах динамічних змін зовнішнього середовища особливого значення набуває раціональна організація бухгалтерського обліку, що забезпечує інформаційну підтримку управлінських рішень. У Підприємство система бухгалтерського обліку базується на чітко сформованій обліковій політиці, яка визначає сукупність принципів, методів і процедур ведення обліку відповідно до специфіки діяльності підприємства, вимог національного законодавства та галузевих стандартів. Облікова політика спрямована на забезпечення достовірності, повноти та своєчасності облікової інформації, що є основою для контролю, аналізу та прогнозування господарських процесів.

Розроблення та реалізація облікової політики Підприємство закріплюється у відповідному Наказі про облікову політику (додаток Г), який є внутрішнім нормативним документом підприємства. У ньому конкретизовано підходи до ведення бухгалтерського обліку, зокрема методи нарахування амортизації (зносу) основних засобів, порядок формування фінансових результатів, оцінки запасів і розподілу витрат. Такий підхід забезпечує методологічну єдність облікових процедур, підвищує рівень аналітичності облікових даних і гарантує відповідність системи

бухгалтерського обліку вимогам національних стандартів, а також сприяє підвищенню прозорості фінансової звітності та ефективності управління ресурсами підприємства.

Особлива увага в обліковій політиці приділяється організації обліку витрат операційної діяльності. У відповідному розділі Наказу детально визначено методи, принципи та підходи, що застосовуються для фіксації, класифікації та аналізу витрат. Документ передбачає їх групування за економічними елементами, статтями калькуляції та об'єктами обліку, а також регламентує порядок розподілу витрат на прямі та непрямі.

До загальних положень Наказу про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику Підприємство належать такі нормативні засади:

- створення організаційних основ системи бухгалтерського обліку є компетенцією керівника підприємства, який закріплює відповідні обов'язки за працівниками бухгалтерської служби;
- ведення бухгалтерського та податкового обліку здійснює бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером;
- межа суттєвості при складанні фінансової звітності становить 1000 грн;
- межа суттєвості при проведенні переоцінки об'єктів обліку встановлена на рівні 10 % відхилення залишкової вартості від їх справедливої оцінки.

Таким чином, система бухгалтерського обліку Підприємство характеризується високим рівнем методологічної впорядкованості, відповідністю національним стандартам та орієнтацією на забезпечення інформаційної прозорості, що є важливою передумовою підвищення ефективності управління підприємством у сучасних економічних умовах.

Основні положення щодо організації обліку витрат виробництва, викладені у Наказі про облікову політику Підприємство, систематизовано та відображено на рис. 2.1, що демонструє логічну послідовність і взаємозв'язок

основних елементів облікового процесу.

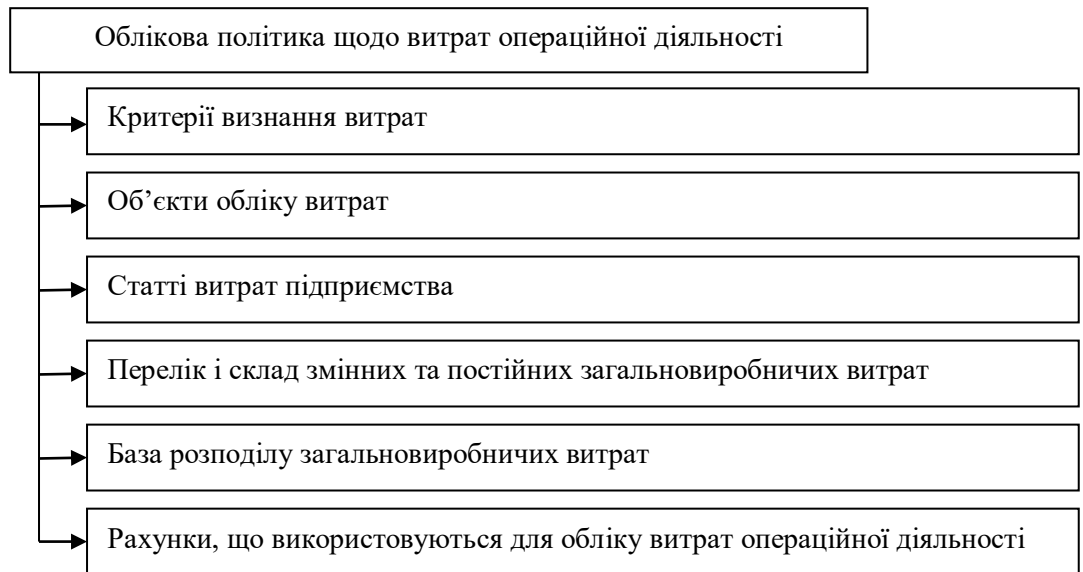

Рис. 2.1. Основні положення з організації обліку витрат виробництва, що наводяться у Наказі про облікову політику Підприємство

У документі визначено методологічні принципи формування витрат, порядок їх групування за економічними елементами та статтями калькуляції, а також процедури відображення інформації у відповідних облікових регістрах. Водночас, у чинній редакції Наказу про облікову політику Підприємство, доцільно уточнити та розширити перелік об'єктів обліку витрат з урахуванням специфіки діяльності підприємства. Це дасть змогу підвищити аналітичність обліку, забезпечити більш детальний контроль за формуванням витрат і точніше визначати їхній вплив на кінцеві фінансові результати. Ключовим критерієм виокремлення об'єктів обліку доцільно визначити їх безпосередній зв'язок із витратами операційної діяльності, що забезпечить логічну структурованість облікової інформації, її відповідність вимогам управлінського аналізу та національним стандартам бухгалтерського обліку.

Вагомим складником облікової політики Підприємство є методика розподілу загальновиробничих витрат, яка визначає порядок їх віднесення на

собівартість продукції та впливає на достовірність фінансових результатів. Для гармонізації облікових процедур із нормами НП(С)БО і МСБО доцільним є запровадження поділу загальновиробничих витрат на змінну та постійну складові, що дасть змогу більш точно визначати собівартість продукції та здійснювати оперативний контроль витрат упродовж року.

Початковим етапом завершення звітного періоду у Підприємство є проведення обов'язкової інвентаризації. За результатами звірки можуть бути встановлені такі варіанти: збіг фактичних і облікових залишків; виявлення нестач (фактичні залишки менші за облікові); лишків (фактичні залишки перевищують облікові); або пересортиці як взаємозаліку лишків і нестач.

Згідно з принципом періодичності, у Підприємство встановлено звітні періоди: квартал, півріччя та рік. За кожен звітний період визначаються як загальний фінансовий результат діяльності підприємства, так і результати за окремими видами діяльності – основною, іншою операційною, фінансовою та інвестиційною. Формування чистого прибутку (збитку) здійснюється протягом року на рахунку 79 «Фінансові результати», у розрізі відповідних субрахунків, на які щомісячно закриваються рахунки обліку доходів і витрат. Кінцевий результат діяльності відображається на рахунку 44 «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)».

До складу регламентних операцій, що виконуються під час закриття звітного місяця у Підприємство, належать: нарахування амортизації необоротних активів; розподіл ТЗВ; коригування фактичної вартості номенклатурних позицій; розрахунок і уточнення собівартості виготовленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг); визначення торгової націнки за реалізованими товарами; проведення переоцінки вартості запасів; а також закриття регістрів податкового обліку. Зазначені процедури забезпечують узгодженість аналітичних та синтетичних даних обліку, достовірність формування фінансових результатів і своєчасність відображення господарських операцій у звітності підприємства.

Для практичної реалізації зазначених положень Наказ про облікову політику доповнюється низкою організаційно-методичних документів, серед яких: Робочий план рахунків бухгалтерського обліку, Графік документообігу, Перелік статей калькулювання виробничої собівартості, структура загальновиробничих, адміністративних і збутових витрат. Водночас доцільно розширити зміст додатків, доповнивши їх Переліком форм типових первинних документів, що використовуються у господарській діяльності агрофірми, а також Графіком складання та подання звітності. Це дозволить підвищити рівень регламентації облікового процесу, забезпечити узгодженість дій персоналу та зміцнити систему внутрішнього контролю підприємства.

2.2. Облік витрат операційної діяльності та відображення інформації в звітності

Облік витрат операційної діяльності є важливим елементом системи управління фінансами Підприємство, оскільки забезпечує точну оцінку ефективності виробничих процесів та допомагає приймати обґрунтовані управлінські рішення. Цей облік охоплює всі витрати, які підприємство несе в процесі основної діяльності, включаючи витрати на матеріали, оплату праці, загальновиробничі витрати та інші прямі й непрямі витрати, адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати. Ключовим етапом обліку є визначення складу витрат та їх класифікація: прямі витрати зазвичай безпосередньо пов'язані з виробничим процесом, тоді як непрямі (загальновиробничі) витрати розподіляються між різними виробничими одиницями відповідно до встановлених баз розподілу.

На Підприємстві облік витрат здійснюється з урахуванням трьох основних видів діяльності підприємства: операційної, фінансової та

інвестиційної. Операційна діяльність, яка є основою для забезпечення доходів компанії, охоплює операції, пов'язані з виробництвом продукції, послуг чи робіт. Вона складається з основної діяльності, що прямо стосується виробничих процесів, а також іншої операційної діяльності, яка включає неосновні операції, зокрема продаж зайвих запасів, виплати пені та штрафів, що не відносяться до інвестицій чи фінансової діяльності.

Фінансова діяльність охоплює операції, що впливають на розмір та структуру власного і позикового капіталу підприємства, такі як отримання кредитів або нарахування дивідендів. У той же час інвестиційна діяльність компанії полягає у придбанні та реалізації необоротних активів і фінансових інвестицій, які не є грошовими еквівалентами. Така діяльність включає продаж необоротних активів та уцінку основних засобів.

Операційні витрати Підприємство поділяються на дві категорії: витрати, що включаються до виробничої собівартості продукції, та витрати, що до собівартості не включаються. До прямих матеріальних витрат входить вартість основних матеріалів і сировини, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути віднесені до певного об'єкта витрат. Прямі витрати на оплату праці включають заробітну плату працівників, залучених до виробництва продукції, а інші прямі витрати охоплюють соціальні внески, орендну плату за майно, втрати від браку та амортизацію.

Важливе значення в організації обліку витрат у Підприємство мають витрати, пов'язані з діяльністю підприємства, особливо витрати на виробництво, які фіксуються за кожним етапом технологічного процесу виробництва. Означений підхід дозволяє отримувати точну інформацію про рівень витрат на різних стадіях виробництва, що є необхідним для контролю, планування та аналізу ефективності господарських операцій. Уся облікова інформація про виробничі витрати зосереджена у довіднику «Статті витрат», який є структурованим інформаційним ресурсом, що надає детальну картину собівартості продукції, дозволяючи бухгалтерії здійснювати ефективний

контроль за витратами та оптимізацію ресурсів.

Надходження матеріалів на склад, призначених для виробничих потреб, у Підприємство оформляється за допомогою документів «Надходження товарів і послуг», які доступні у меню «Купівлі» підрозділу «Надходження товарів і послуг». Ці документи забезпечують фіксацію кожного постачання, що дозволяє контролювати кількість та вартість матеріалів, які надходять на склад для подальшого використання у виробничому процесі. Для ведення аналітичного обліку виробничих запасів застосовується довідник «Номенклатура», який систематизує інформацію про кожен вид матеріалів, забезпечуючи точність та повноту даних щодо виробничих запасів, необхідних для ефективного планування і контролю витрат у процесі виробництва.

Загальновиробничі витрати обліковуються згідно з вимогами стандартів бухгалтерського обліку. Вони включають витрати на управління виробництвом, амортизацію основних засобів, обслуговування та експлуатацію обладнання, витрати на страхування та утримання виробничих приміщень, а також витрати на охорону праці та охорону навколишнього середовища. Окрім витрат, що включаються до собівартості продукції, Підприємство має інші витрати операційної діяльності, такі як адміністративні витрати та витрати на збут.

Усі операційні витрати групуються за економічно однорідними елементами, зокрема матеріальними витратами, витратами на оплату праці, відрахуваннями на соціальні заходи, амортизацією та іншими операційними витратами. Для обліку витрат операційної діяльності підприємства використовуються рахунки класу 9 «Витрати діяльності» Плану рахунків бухгалтерського обліку. Основні рахунки, які застосовуються для обліку витрат операційної діяльності, включають:

- рахунок 90 «Собівартість реалізації» призначено для узагальнення інформації про собівартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт,

наданих послуг;

- рахунок 91 «Загальновиробничі витрати» – використовується для обліку витрат, пов'язаних із забезпеченням та управлінням виробничими процесами. До цього рахунку належать витрати на утримання та обслуговування виробничого обладнання, оплату праці управлінського персоналу виробничих підрозділів, амортизацію виробничих основних засобів, оренду приміщень, комунальні послуги тощо;

- рахунок 92 «Адміністративні витрати» – застосовується для обліку витрат, пов'язаних із управлінням та організацією діяльності підприємства в цілому, включаючи заробітну плату адміністративного персоналу, амортизацію офісного обладнання, витрати на юридичні та консультаційні послуги, відрядження, офісні витрати тощо;

- рахунок 93 «Витрати на збут» – включає витрати, пов'язані з реалізацією та просуванням продукції. До таких витрат належать витрати на рекламу, пакування, транспортування продукції до покупців, комісійні збори, зарплата працівників відділу збуту тощо;

- рахунок 94 «Інші операційні витрати» – призначений для обліку витрат, які виникають у процесі операційної діяльності, але не входять до загальновиробничих, адміністративних чи витрат на збут. Це можуть бути витрати на ремонт основних засобів, втрати від браку, списання знецінених запасів, а також інші витрати, що виникають під час основної діяльності підприємства. Ці рахунки дозволяють підприємству детально аналізувати витрати, які виникають у процесі операційної діяльності, забезпечують прозорість у формуванні собівартості продукції, а також сприяють фінансовому плануванню та управлінню ресурсами. Кореспонденцію рахунків із облікового відображення процесу реалізації продукції на Підприємстві представлено в табл. 2.1.

Як свідчить табл. 2.1, процес реалізації продукції на Підприємстві охоплює повний цикл від визнання доходу до формування фінансового

результату.

Таблиця 2.1

Кореспонденція рахунків із обліку процесу реалізації на Підприємстві

Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Нараховано виручку від реалізації продукції	361	701	108500,00
Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	701	641	3083,33
Списано реалізовану продукцію за собівартістю	901	26	50000,00
Надійшли кошти від покупців на поточний рахунок	311	361	108500,00
Перенесено собівартість реалізованої продукції на фінансовий результат	79	901	50000,00
Перенесено доходи від реалізованої продукції на фінансовий результат	701	79	105416,67
Визначено фінансовий результат від операції (прибуток)	79	441	455416,67

Кореспонденцію рахунків із обліку загальновиробничих витрат на Підприємстві представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Кореспонденція рахунків із обліку загальновиробничих витрат на Підприємстві

Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Нараховано заробітну плату начальнику цеху	91	661	20172,73
Нараховано ЄСВ	91	65	4438,00
Використано електроенергію на освітлення цеху	91	23	6879,75
Витрати на поточний ремонт основних засобів загальновиробничого призначення	91	23	28440,00
Витрати на утримання та експлуатацію інших необоротних активів загальновиробничого призначення	91	23	2026,65
Нарахована амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	91	13	3123,04
Витрати на страхування основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення	91	655	8420,62
Витрати на охорону праці, техніку безпеки і охорону навколишнього природного середовища	91	685	11007,28
Списано загальновиробничі витрати	23	91	160001,85

Розподіл загальновиробничих витрат цеху №1 у Підприємстві за 2024 рік наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл загальновиробничих витрат цеху №1 у Підприємстві, 2024 р., грн

Об’єкти обліку	Прямі витрати, грн	База розподілу загально-виробничих витрат, грн	Ставка розподілу	Загально-виробничі витрати, грн
Алмазні відрізні диски	1245600	1145800	0,04608	52797,00
Алмазні фрези, коронки, свердла	986400	905700		41733,00
Абразивні матеріали та витратні елементи	772300	709500		32693,00
Інструменти для будівництва/обробки	538200	494300		22777,00
Разом	3542500	3255300		150000,00

Облікове відображення адміністративних витрат у Підприємство наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Облік адміністративних витрат на Підприємстві

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн
	дебет	кредит	
Нараховано амортизацію необоротних активів адміністративно-управлінського призначення (будівлі, офісне обладнання, оргтехніка)	92	13	23000,00
Списано запаси (канцелярські товари, господарські матеріали), використані для адміністративних потреб	92	20, 22, 281	8300,00
Виконано власними силами роботи (ремонт офісних приміщень, обслуговування оргтехніки) для адміністративних потреб	92	23	7300,00
Відображено витрати на службові відрядження адміністративного персоналу	92	372	10000,00
Списано частину витрат майбутніх періодів, що належать до адміністративних витрат поточного місяця (передплата, оренда, ІТ-послуги)	92	39	2500,00
Відображено вартість послуг сторонніх організацій (аудиторські, юридичні, телекомунікаційні, поштові)	92	63, 685	8000,00
Нараховано податки та збори, пов’язані з адміністративною діяльністю (банківські комісії тощо)	92	64	1500,00
Нараховано заробітну плату адміністративно-управлінському персоналу	92	661	31000,00
Нараховано єдиний соціальний внесок (ЄСВ) на заробітну плату управлінського персоналу	92	651	6820,00

Облікове відображення витрат на збут на Підприємстві наведено у

табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Облік витрат на збут на Підприємстві

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн
	дебет	кредит	
А	1	2	3
Нараховано амортизацію необоротних активів, що використовуються у процесі збуту (транспортні засоби, складське обладнання)	93	13	15600,00
Списано запаси, використані для потреб збуту (паливо, господарські матеріали для обслуговування складів і транспортних засобів)	93	20, 22, 281	6900,00
Виконано власними силами роботи або надано послуги для збутових потреб (ремонт транспортних засобів)	93	23	2300,00
Відображено витрати на службові відрядження працівників відділу збуту (пошук нових клієнтів, участь у виставках, укладення договорів)	93	372	5600,00
Відображено інші збутові витрати, виконані сторонніми організаціями (транспортні, рекламні, експедиційні, агентські послуги, оренда складів)	93	63, 685	8900,00
Нараховано заробітну плату працівникам відділу збуту (менеджерам, експедиторам, логістам)	93	661	45600,00
Нараховано єдиний соціальний внесок (ЄСВ) на заробітну плату працівників відділу збуту	93	651	10032,00

Обліковий процес іншої операційної діяльності відображають на рахунку 94 «Інші операційні витрати», господарські операції наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Операції з обліку витрат операційної діяльності у Підприємстві

Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Реалізація виробничих запасів (будівельних матеріалів):			
- списуються реалізовані матеріали за собівартістю;	943	201	6250,00
- нарахована виручка за реалізовані будматеріали;	361	712	9120,00
- нараховано податок на додану вартість.	712	641	1520,00
Обліковуються витрати по збуту виробничих запасів:			
- транспортні витрати;	943	234	210,00
- оплата праці;	943	661	42,00
- відрахування на соціальні заходи	943	651	15,75
На поточний рахунок поступила плата за матеріали	311	361	9120,00
Реалізовано малоцінні і швидкозношувані предмети	943	22	127,00
Сума доходу на фінансові результати	712	791	7750,00

У автоматизованому програмному продукті звіти поділяються на дві основні групи: стандартні та регламентовані. Стандартні звіти, які є частиною типової конфігурації програми, дозволяють отримувати підсумкові дані в розрізі рахунків, видів валют та субконто, забезпечуючи бухгалтерів необхідною інформацією для аналізу.

Автоматизовані системи також полегшують отримання оперативної інформації, необхідної для внутрішнього управління. Наприклад, звіт «Аналіз рахунка 90» надає дані про обороти рахунка з іншими рахунками за вибраний період, включаючи сальдо на початок і кінець періоду. Звіт «Картка рахунка 92» дозволяє детально простежити всі операції на рахунку. Крім того, «Оборотно-сальдова відомість за рахунком 91» для рахунку 23 «Виробництво» надає інформацію про залишки та обороти в розрізі видів витрат, що є важливим для обліку виробництва продукції. Вихідні машинограми з обліку витрат операційної діяльності наведено у додатку Д.

Оскільки облік виробництва є важливим етапом у процесі отримання кінцевого результату, його дані знаходять своє відображення у річній фінансовій звітності підприємства, допомагаючи забезпечити повну й достовірну інформацію про виробничу діяльність Підприємство.

Інформація про витрати операційної діяльності відображається у фінансовій звітності, яка дає змогу користувачам оцінити фінансовий стан та результати діяльності підприємства. Для розкриття інформації щодо витрат операційної діяльності передбачена форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», у якій доходи й витрати класифікуються за видами діяльності та функціями. У рядку 2050 «Собівартість реалізованої продукції, товарів, робіт послуг» виробничі підприємства показують виробничу собівартість реалізованої продукції. У цьому рядку відображається чиста собівартість реалізації, тобто за вирахуванням собівартості поверненої продукції та товарів. Цей рядок заповнюється за дебетом рахунку 90 «Собівартість реалізації». У рядку 2090

«Валовий прибуток (збиток)» підприємства визначається як різниця між чистим доходом і собівартістю реалізованої продукції (р. 2000 – р. 2050). У рядку 2130 «Адміністративні витрати» відображаються загальногосподарські витрати, які виникли протягом звітного періоду у процесі діяльності підприємства у зв'язку з його управлінням та обслуговуванням.

У рядку 2150 «Витрати на збут» відображають витрати підприємства, які виникли протягом операційного циклу у звітному періоді і пов'язані з реалізацією продукції.

Рядок 2190 «Фінансовий результат від операційної діяльності» прибуток (р. 2190) або збиток (р. 2195) розраховується як різниця між сумою валового прибутку та іншими операційними доходами мінус адміністративні витрати, витрати на збут та інші витрати операційної діяльності, тобто:

Третій розділ № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», що називається «Елементи операційних витрат», містить такі статті: стаття 2500 «Матеріальні затрати», яка показує витрати на сировину, матеріали та інші матеріальні витрати операційної діяльності; стаття 2505 «Витрати на оплату праці», де обліковуються витрати на оплату праці згідно з рахунками 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 23 «Виробництво» та рахунками класу 9 «Витрати діяльності»; стаття 2510 «Відрахування на соціальні заходи», що відображає соціальні відрахування з оплати праці за рахунками 65 «Розрахунки за страхуванням» та 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»; стаття 2515 «Амортизація», яка показує суму амортизаційних витрат, включених до собівартості за рахунками 13 «Знос (амортизація) необоротних активів», 23 «Виробництво» та класу 9; стаття 2520 «Інші операційні витрати», де відображаються витрати на роботи і послуги сторонніх організацій, податки та збори, знецінення запасів, списання та уцінку активів, фінансові санкції та інші витрати. Крім цього, вартість реалізованої продукції, розрахована згідно з НП(С)БО 16, відображається в статті 2050 «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)».

2.3. Внутрішньогосподарський контроль витрат операційної діяльності

Контроль витрат операційної діяльності Підприємства є важливою складовою системи управління підприємством, що забезпечує ефективне використання наявних ресурсів, оптимізацію собівартості продукції та підвищення рентабельності виробництва. Його сутність полягає у цілеспрямованому, систематичному спостереженні, вимірюванні, аналізі й регулюванні витрат, які виникають у процесі здійснення основної діяльності підприємства, з метою запобігання необґрунтованим втратам і виявлення внутрішніх резервів підвищення економічної ефективності.

Операційна діяльність Підприємства охоплює виробництво та реалізацію продукції, а також виконання робіт і надання послуг виробничого характеру. У межах цієї діяльності контроль витрат виконує низку взаємопов'язаних функцій: забезпечувальну, попереджувальну, аналітичну та регулюючу.

Забезпечувальна функція передбачає формування достовірної інформаційної бази для прийняття ефективних управлінських рішень, що дає змогу керівництву підприємства оперативно реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. Попереджувальна функція спрямована на своєчасне виявлення відхилень від установлених норм, кошторисів, технологічних регламентів і стандартів, запобігаючи виникненню перевитрат та нераціональному використанню ресурсів. Аналітична функція забезпечує дослідження структури витрат, рівня собівартості, динаміки показників ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, що створює підґрунтя для розроблення управлінських рішень стратегічного характеру. Регулююча функція передбачає активний вплив на процес формування витрат через коригування технологічних, організаційних та економічних рішень, спрямованих на підвищення продуктивності праці й

ефективності виробництва.

Контроль здійснюється за основними напрямками витрат операційної діяльності, зокрема за матеріальними витратами, витратами на оплату праці, витратами на утримання та експлуатацію обладнання, адміністративними, збутовими й іншими операційними витратами. У процесі контролю матеріальних витрат перевіряється дотримання норм витрачання сировини, матеріалів, комплектуючих, палива й енергоносіїв, аналізується рівень їх фактичного використання, виявляються понаднормові відходи, збої у постачанні та випадки нераціонального накопичення запасів.

Контроль витрат на оплату праці передбачає перевірку обґрунтованості нарахувань заробітної плати, відповідності систем преміювання результатам праці, дотримання трудових нормативів і регламентів. Контроль витрат на утримання та експлуатацію обладнання орієнтований на оцінювання витрат, пов'язаних із ремонтом, амортизацією, енергоспоживанням і технічним обслуговуванням, а також на визначення рівня ефективності використання основних засобів. Контроль адміністративних і збутових витрат спрямований на оцінку ефективності управлінських, маркетингових, логістичних і транспортних процесів, а також раціональність витрат на рекламу, комунікації та інформаційне забезпечення. Інші операційні витрати підлягають перевірці з позицій їх економічної доцільності та відповідності стратегічним цілям підприємства, зокрема це стосується витрат на охорону праці, сертифікацію продукції, орендні платежі, комунальні послуги й поточне обслуговування виробничих процесів. Система контролю витрат у Підприємство побудована на засадах інтеграції бухгалтерського, управлінського та внутрішнього контролю, що забезпечує комплексне охоплення усіх етапів формування витрат і створює основу для оперативного управління фінансовими потоками, табл. 2.7.

У системі управлінського обліку формується деталізована аналітична звітність за центрами витрат, що забезпечує можливість оцінювання

ефективності роботи окремих підрозділів, видів діяльності та виробничих процесів.

Таблиця 2.7

Етапи внутрішнього контролю операційних витрат у системі управління Підприємством

Вид контролю			
Зміст і особливості здійснення	Мета контролю	Основні документи та інструменти	Відповідальні особи
<i>Первинний контроль</i>			
Здійснюється на етапі виникнення витрат через перевірку достовірності первинних документів. Включає контроль за правильністю оформлення накладних на відпуск пально-мастильних матеріалів, актів виконаних робіт, вимог, табелів обліку робочого часу, розрахунково-платіжних відомостей.	Запобігання помилкам і порушенням у момент оформлення господарських операцій; забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку.	Накладні, акти виконаних робіт, вимоги, табелі, платіжні відомості.	Комірник, бухгалтер з обліку виробничих запасів, керівник структурного підрозділу.
<i>Поточний контроль</i>			
Проводиться у процесі діяльності структурних підрозділів для виявлення відхилень від затверджених норм, кошторисів і планових показників. Контроль охоплює аналіз фактичного споживання матеріалів, палива, трудових і фінансових ресурсів.	Своєчасне виявлення відхилень від норм і кошторисів; оперативне коригування витрат та оптимізація використання ресурсів.	Виробничі звіти, кошториси, ліміти використання ПММ, акти інвентаризації, аналітичні довідки.	Головний бухгалтер, економіст з планування, керівник виробничого підрозділу.
<i>Підсумковий (ретроспективний) контроль</i>			
Здійснюється після завершення звітного періоду на основі аналізу фінансових результатів, калькуляцій собівартості, звітів про витрати, оцінки ефективності використання ресурсів.	Оцінка ефективності витрат, виявлення резервів економії, підготовка аналітичної інформації для стратегічного управління.	Калькуляції собівартості, звіти про витрати, форма №2 «Звіт про фінансові результати», управлінські звіти.	Головний бухгалтер, фінансовий директор, директор підприємства.

Такий підхід дає змогу керівництву підприємства оперативно приймати

обґрунтовані рішення, спрямовані на підвищення продуктивності та зниження собівартості продукції.

Контроль витрат операційної діяльності Підприємство реалізується із застосуванням сукупності сучасних методів. Нормативний метод базується на зіставленні фактичних витрат із установленими нормами та нормативами, що дозволяє визначати причини і масштаби відхилень.

Бюджетний контроль орієнтований на перевірку виконання затверджених кошторисів і бюджетів витрат, аналіз причин перевищення запланованих показників і розробку заходів з оптимізації. Коефіцієнтний аналіз використовується для визначення питомої ваги окремих статей витрат у структурі собівартості продукції та динаміки їх змін у часі. Порівняльний аналіз забезпечує зіставлення фактичних показників із плановими, минулорічними або галузевими середніми значеннями, що дозволяє об'єктивно оцінити конкурентоспроможність і ефективність господарської діяльності. Контрольно-аналітичні перевірки здійснюються у межах внутрішнього аудиту або ревізійної роботи з метою оцінювання ефективності управління витратами, виявлення ризиків і резервів зниження витрат.

Результати аналітичної оцінки структури витрат за даними фінансової звітності свідчать, що понад 60 % у загальній структурі операційних витрат Підприємство припадає на матеріальні витрати, близько 20 % – на оплату праці з нарахуваннями, решта – на адміністративні, збутові та інші операційні витрати. Отже, система контролю витрат операційної діяльності Підприємство є важливим інструментом забезпечення ефективності виробництва, сприяє підвищенню прибутковості, зміцненню конкурентних позицій підприємства на ринку та формує основу для сталого економічного розвитку. Її удосконалення має ґрунтуватися на принципах прозорості, оперативності, аналітичності, інтегрованості з цифровими технологіями управління та стратегічної орієнтації на підвищення ефективності використання ресурсів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Оцінка фінансово-економічного стану підприємства є вихідним етапом аналізу витрат його операційної діяльності, оскільки саме результати функціонування у попередніх періодах визначають можливості формування витратної політики та її ефективності. Фінансовий стан підприємства відображає не лише наявність ресурсів та джерел їх формування, а й здатність суб'єкта господарювання забезпечувати безперервність виробничого процесу, своєчасно виконувати зобов'язання та формувати прибуток.

У процесі аналізу першочергове значення має оцінка динаміки основних фінансових результатів: доходів від реалізації, собівартості, валового та чистого прибутку. Позитивна тенденція цих показників свідчить про ефективність операційної діяльності, тоді як їх зниження є індикатором підвищення витратного навантаження чи зниження попиту на продукцію. Не менш значущим є аналіз структури активів і пасивів підприємства. Стабільність фінансово-економічного стану значною мірою залежить від оптимального співвідношення власного і позикового капіталу. Підприємства, що мають високий рівень фінансової незалежності, здатні самостійно фінансувати інвестиційні проекти та легше витримують вплив зовнішніх ризиків. Разом з тим надмірна кредитна залежність обмежує гнучкість управлінських рішень та підвищує ймовірність фінансових труднощів. Особливу увагу слід приділити оцінці ліквідності та платоспроможності підприємства. Ці характеристики визначають можливість суб'єкта господарювання своєчасно погашати короткострокові зобов'язання і підтримувати довіру контрагентів. Аналіз коефіцієнтів поточної та швидкої

ліквідності дозволяє виявити, наскільки ефективно підприємство управляє оборотними активами та формує структуру власних ресурсів. Таким чином, комплексний аналіз фінансово-економічного стану підприємства дозволяє окреслити сильні та слабкі сторони його розвитку, визначити ключові загрози і резерви підвищення ефективності. Результати такої оцінки створюють підґрунтя для подальшого дослідження витрат операційної діяльності, оскільки саме фінансово-економічні передумови формують можливості їх оптимізації та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Для глибшої характеристики фінансово-економічного стану підприємства доцільним є аналіз структури його майна. Вивчення динаміки активів дозволяє встановити тенденції у розвитку підприємства, оцінити темпи нарощування виробничих ресурсів і визначити напрямки їх раціонального використання. Для узагальнення зазначених характеристик розглянемо динаміку та структуру майна Підприємство за 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Динаміка та структура майна Підприємства за 2022 – 2024 рр.
(станом на кінець року)**

Види активів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
А	1	2	3	4	5	6	7	8
Майно – всього	738409	100	827790	100	821174	100	+82765	+11,2
1. Необоротні активи	217898	29,5	199767	24,1	223168	27,2	+5270	+2,4
1.1. Основні засоби	144767	19,6	133149	16,1	131550	16,0	-13217	-9,1
2. Оборотні активи	520511	70,5	628023	75,9	598006	72,8	+77495	+14,9
2.1. Запаси	187996	25,5	182736	22,1	158590	19,3	-29406	-15,6
2.1.1. Вироб- ничі запаси	103348	14,0	103413	12,5	81212	9,9	-22136	-21,4

Продовж. табл. 3.1

А	1	2	3	4	5	6	7	8
2.1.2. Незавершене виробництво	4579	0,6	4165	0,5	6709	0,8	+2130	+46,5
2.1.3. Готова продукція та товари	80069	10,8	75158	9,1	70669	8,6	-9400	-11,7
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	53287	7,2	81278	9,8	106902	13,0	+53615	у 2 р.
2.3. Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції	278724	37,7	363424	43,9	331889	40,4	+53615	+19,1
2.4. Витрати майбутніх періодів	94	0,0	200	0,0	-	-	x	-100
2.5. Інші оборотні активи	410	0,1	385	0,0	625	0,1	+215	+52,4

Аналіз динаміки та структури майна Підприємства свідчить, що за 2022–2024 рр. загальний обсяг активів зріс на 82 765 тис. грн, або на 11,2 %. Це позитивна тенденція, яка вказує на розширення ресурсної бази підприємства та підвищення його фінансового потенціалу.

У структурі активів найбільшу питому вагу займають оборотні кошти, які протягом досліджуваного періоду зберігали домінуючу позицію (70,5–75,9 %). Їх абсолютна величина збільшилася на 77 495 тис. грн (+14,9 %), що свідчить про високу мобільність ресурсів і спрямованість діяльності на забезпечення безперервного операційного процесу. Водночас слід відзначити зменшення частки оборотних активів у 2024 р. порівняно з 2023 р. (72,8 % проти 75,9 %), що зумовлено коливанням обсягів запасів і грошових коштів.

Серед статей оборотних активів простежується різноспрямована динаміка. Так, запаси скоротилися на 29 406 тис. грн (–15,6 %), у тому числі виробничі – на 21,4 %, а готова продукція – на 11,7 %. Це може свідчити про оптимізацію складських залишків та більш раціональну політику управління матеріальними ресурсами. Водночас обсяги незавершеного виробництва

зросли майже на 46,5 %, що може бути пов'язано зі збільшенням виробничого завантаження та незавершених замовлень. Значним є зростання поточної дебіторської заборгованості – з 53 287 тис. грн у 2022 р. до 106 902 тис. грн у 2024 р., тобто майже удвічі. Найбільший приріст спостерігається у статті «Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції», обсяг яких зріс на 53 165 тис. грн (+19,1 %). Це свідчить про зростання ліквідності підприємства та наявність фінансових резервів для покриття поточних витрат і можливих інвестицій. Щодо необоротних активів, їхня абсолютна величина у 2024 р. зросла на 5 270 тис. грн (+2,4 %), однак їх частка у структурі активів залишається нижчою за оборотні ресурси. При цьому вартість основних засобів скоротилася на 13 217 тис. грн (–9,1 %), що може бути наслідком їх амортизації чи вибуття, і потребує оновлення матеріально-технічної бази.

Отже, у динаміці активів Підприємства простежується загальна позитивна тенденція до зростання майнового потенціалу, проте водночас спостерігаються окремі проблемні аспекти: зменшення вартості основних засобів та зростання дебіторської заборгованості. Це зумовлює необхідність удосконалення політики управління основними фондами та підвищення ефективності роботи з дебіторами.

Дослідження динаміки дебіторської заборгованості дозволяє оцінити якість управління розрахунками, виявити зміни у структурі боржників та визначити потенційні ризики, пов'язані з несвоєчасним поверненням коштів. Для оцінки зазначених аспектів розглянемо динаміку та структуру дебіторської заборгованості Підприємства за 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.2.

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості Підприємства свідчить про істотне зростання її обсягів: з 57 773 тис. грн у 2022 р. до 109 294 тис. грн у 2024 р., тобто на 51 521 тис. грн, або майже на 89,2 %. Така тенденція засвідчує збільшення частки ресурсів, вилучених з обороту та переданих у користування контрагентам, що потребує посиленого контролю за станом

розрахунків і управління платіжною дисципліною.

Таблиця 3.2

**Динаміка та структура дебіторської заборгованості
Підприємства за 2022 – 2024 рр. (станом на кінець року)**

Види дебіторської заборгованості	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.	
	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	суми, тис. грн	у %
Довгострокова дебіторська заборгованість	4486	7,8	3153	3,7	2392	2,2	-2094	-46,7
Дебіторська заборгованість за продукцію	36267	62,8	54570	64,6	81877	74,9	+45610	у 2,3 р.
Дебіторська заборгованість за розрахунками:								
За виданими авансами	9509	16,5	23762	28,1	22774	20,8	+13265	у 2,4 р.
З бюджетом	4283	7,4	73	0,1	433	0,4	-3850	-89,9
З нарахованих доходів	493	0,9	59	0,1	42	0,0	-451	-91,5
Інша поточна дебіторська заборгованість	2735	4,7	2814	3,3	1776	1,6	-959	-35,1
Всього	57773	100	84431	100	109294	100	+51521	+89,2

У структурі заборгованості переважає дебіторська заборгованість за продукцію, яка протягом досліджуваного періоду зросла більш ніж удвічі (+45 610 тис. грн). У 2024 р. її питома вага становила 74,9 % проти 62,8 % у 2022 р. Це свідчить про нарощування обсягів реалізації на умовах відстроченого платежу, що з одного боку стимулює продажі, проте з іншого – підвищує ризик несвоєчасного повернення коштів. Значного зростання зазнала також дебіторська заборгованість за виданими авансами – з 9 509 тис. грн до 22 774 тис. грн (+13265 тис. грн). Питома вага цієї статті зросла до 20,8 %, що пояснюється розширенням співпраці з постачальниками на умовах попередньої оплати. Така ситуація знижує рівень ліквідності підприємства, адже кошти фактично вилучені з обігу до моменту виконання зобов'язань контрагентами.

Водночас обсяг довгострокової дебіторської заборгованості суттєво скоротився – на 46,7 %, що можна розцінювати як позитивну тенденцію, оскільки це зменшує ризики «заморожування» коштів у розрахунках на тривалий час. Аналогічно скоротилися борги з боку бюджету (–89,9 %) та нарахованих доходів (–91,5 %), що свідчить про зменшення залежності підприємства від зовнішніх чинників та прискорення грошових надходжень. Інша поточна дебіторська заборгованість також зменшилася на 35,1 %, а її частка у структурі знизилася з 4,7 % до 1,6 %. Це свідчить про певне упорядкування взаєморозрахунків за другорядними статтями.

Узагальнюючи, можна відзначити, що основним чинником зростання дебіторської заборгованості Підприємства у 2022–2024 рр. стало збільшення відстрочених платежів за продукцію та значні авансові перерахування постачальникам. Така динаміка вказує на потребу удосконалення політики управління дебіторською заборгованістю, зокрема через оптимізацію умов реалізації, скорочення термінів відстрочення платежів та запровадження системи контролю платіжної дисципліни клієнтів.

Важливим етапом дослідження фінансово-економічного стану є аналіз динаміки та структури джерел формування капіталу. Саме вони відображають співвідношення власних і позикових ресурсів, що визначає рівень фінансової незалежності підприємства, можливості для інвестування та здатність виконувати зобов'язання перед кредиторами. Зростання власного капіталу свідчить про розширення фінансової бази підприємства, тоді як його зниження або збільшення частки позикових коштів вказує на підвищення залежності від зовнішніх джерел фінансування. Водночас помірне залучення позикового капіталу може мати позитивний ефект, оскільки дає можливість використовувати фінансовий леверидж і розширювати обсяги господарської діяльності.

Оцінка структури пасивів дозволяє встановити, наскільки збалансованими є довгострокові та короткострокові зобов'язання, чи

достатнім є обсяг власних коштів для покриття активів та чи зберігається фінансова стійкість підприємства у динаміці. Для характеристики цих процесів розглянемо динаміку та структуру джерел формування капіталу Підприємства за 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Динаміка та структура джерел формування капіталу Підприємства
за 2022 – 2024 рр. (станом на кінець року)**

Види пасивів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
Капітал – всього	738409	100	827790	100	821174	100	+82765	+11,2
1. Власний капітал	718137	97,3	802012	96,9	796078	96,9	+77941	+10,9
1.1. Зареєстрований капітал	30	0,0	30	0,0	30	0,0	х	х
1.2. Нерозподілений прибуток	717630	97,2	801505	96,8	795571	96,9	+77941	+10,9
2. Зобов'язання і забезпечення	20272	2,7	25778	3,1	25096	3,1	+4824	+23,8
2.1. Поточні зобов'язання і забезпечення	20272	2,7	25778	3,1	25096	3,1	+4824	+23,8
2.1.1. Поточна кредиторська заборгованість	13303	1,8	16219	2,0	13444	1,6	+141	+1,1

Аналіз динаміки джерел формування капіталу Підприємства свідчить, що загальна вартість пасивів за 2022–2024 рр. зросла на 82 765 тис. грн, або на 11,2 %. Це зумовлено передусім приростом власного капіталу, частка якого протягом усього періоду залишалася визначальною і перевищувала 96 %. Такий рівень свідчить про високу фінансову незалежність підприємства, що є його суттєвою конкурентною перевагою та забезпечує стійкість до зовнішніх ризиків.

Основним джерелом власного капіталу виступає нерозподілений прибуток, який збільшився з 717 630 тис. грн у 2022 р. до 795 571 тис. грн у 2024 р., тобто на 77 941 тис. грн (+10,9 %). Це свідчить про стабільну

прибуткову діяльність підприємства та реінвестування зароблених коштів у розвиток. Зареєстрований (пайовий) капітал залишався незмінним і становив лише символічну величину (30 тис. грн), що типово для товариств з обмеженою відповідальністю. Зобов'язання і забезпечення у структурі пасивів займають незначну частку (2,7–3,1 %), однак упродовж аналізованого періоду їхня сума зросла з 20 272 тис. грн до 25 096 тис. грн (+23,8 %). Це зростання відбулося виключно за рахунок поточних зобов'язань, оскільки довгострокові зобов'язання відсутні. Найбільшу частку серед них займає поточна кредиторська заборгованість, яка протягом трьох років коливалася у межах 13–16 тис. грн і загалом збільшилася лише на 141 тис. грн (+1,1 %).

Така структура свідчить про те, що підприємство функціонує переважно за рахунок власних ресурсів, практично не залучаючи позикових коштів. З одного боку, це мінімізує фінансові ризики та забезпечує стабільність діяльності. З іншого боку, низький рівень використання зовнішнього фінансування може свідчити про обмеженість можливостей підприємства застосовувати фінансовий леверидж, що у перспективі здатне знижувати темпи розширення діяльності.

Отже, фінансова структура капіталу Підприємства характеризується високим рівнем автономії та стійкості, однак потребує певної оптимізації: збалансоване залучення позикових коштів могло б сприяти розширенню інвестиційних можливостей та підвищенню ефективності використання власного капіталу.

Для більш глибокої характеристики пасивів доцільно окремо проаналізувати динаміку та структуру зобов'язань і забезпечень. Ці статті відображають фінансові відносини підприємства з кредиторами, постачальниками, працівниками та державними інституціями. Їх зростання може свідчити як про розширення масштабів господарської діяльності, так і про підвищення ризику фінансової нестабільності у випадку перевищення допустимих меж. Важливим індикатором є також динаміка кредиторської

заборгованості. Її стабільність або помірне зростання є позитивною характеристикою, тоді як різкі коливання можуть сигналізувати про проблеми з розрахунками або залежність від відстрочених платежів постачальникам. Для визначення цих аспектів розглянемо динаміку та структуру зобов'язань і забезпечень Підприємства за 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Динаміка та структура зобов'язань та забезпечень Підприємства
за 2022 – 2024 рр. (станом на кінець року)**

Види зобов'язань	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
1.Поточні зобов'язання, в т.ч. за:	13303	100	16219	100	13444	100	+141	+1,1
товари, роботи, послуги	2823	21,2	1764	10,9	3305	24,6	+482	+17,1
розрахунками з бюджетом	6581	49,5	10266	63,3	3253	24,2	-3328	-50,6
розрахунками зі страхування	702	5,3	723	4,5	1054	7,8	+352	+50,1
розрахунками з оплати праці	2682	20,2	3219	19,8	5323	39,6	+2641	+98,5
одержаними авансами	515	3,9	247	1,5	509	3,8	-6	-1,2
Всього:	13303	100	16219	100	13444	100	+141	+1,1

Аналіз динаміки зобов'язань Підприємства показує, що загальний обсяг поточних зобов'язань у 2022–2024 рр. залишався відносно стабільним і зріс лише на 141 тис. грн (+1,1 %). Така динаміка свідчить про відсутність суттєвого кредитного навантаження на підприємство, що є позитивним чинником у забезпеченні фінансової стійкості. Водночас зміни у структурі поточних зобов'язань демонструють значні внутрішні коливання, які відображають особливості розрахункової політики та взаємовідносин із контрагентами.

У 2022 р. найбільшу питому вагу мали розрахунки з бюджетом

(49,5 %), які у 2023 р. зросли до 63,3 %, однак у 2024 р. різко знизилися до 24,2 %. Таке скорочення на 3 328 тис. грн (–50,6 %) може свідчити про більш своєчасне виконання податкових зобов'язань або зменшення податкового навантаження. Значно зросли розрахунки з оплати праці: з 2 682 тис. грн у 2022 р. до 5 323 тис. грн у 2024 р., тобто майже вдвічі (+98,5 %). Зростання цієї статті пов'язане із підвищенням рівня заробітної плати та, ймовірно, зі збільшенням чисельності персоналу. Питома вага зобов'язань перед працівниками у 2024 р. досягла 39,6 %, що формує значний тиск на грошові ресурси підприємства. Позитивною динамікою характеризуються зобов'язання зі страхування, які зросли на 50,1 % і досягли 1 054 тис. грн у 2024 р. Це може бути зумовлено як підвищенням страхових тарифів, так і розширенням соціального пакета для працівників. Натомість обсяг зобов'язань за отриманими авансами залишився практично незмінним (–1,2 %), а питома вага цієї статті становить лише 3,8 %, що не чинить суттєвого впливу на загальну структуру пасивів. Зобов'язання за товари, роботи й послуги зросли на 482 тис. грн (+17,1 %), а їхня питома вага у 2024 р. досягла 24,6 %. Це свідчить про активізацію розрахунків із постачальниками та певне розширення господарських операцій.

Отже, структура поточних зобов'язань Підприємство характеризується зменшенням залежності від податкових розрахунків і водночас істотним зростанням зобов'язань із виплати заробітної плати. Така тенденція свідчить про необхідність оптимізації розрахункової дисципліни, зокрема щодо формування фонду оплати праці, а також підтримання належного балансу між податковими та виробничими зобов'язаннями з метою збереження ліквідності й фінансової стійкості.

Фінансова стійкість підприємства є інтегральним показником його здатності забезпечувати безперервність господарської діяльності, зберігати платоспроможність у довгостроковій перспективі та протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків. Її рівень визначається співвідношенням

власного і позикового капіталу, достатністю джерел фінансування для покриття запасів та ефективністю використання фінансових ресурсів.

Для оцінки фінансової стійкості традиційно використовують систему коефіцієнтів, зокрема коефіцієнт автономії, фінансової залежності, забезпеченості власними оборотними коштами, маневреності та інші. Їх динаміка відображає, наскільки збалансованою є структура капіталу, чи достатнім є обсяг власних джерел для фінансування активів та чи має підприємство резерви для підтримання ліквідності, табл. 3.5.

Аналіз показників фінансової стійкості Підприємства за 2022–2024 рр. свідчить про збереження загалом стабільного фінансового становища підприємства при окремих суперечливих тенденціях. Коефіцієнт автономії суттєво перевищує нормативне значення (0,969 проти 0,5) і протягом періоду залишається практично незмінним. Це свідчить про високу фінансову незалежність підприємства та його здатність функціонувати переважно за рахунок власних ресурсів. Натомість коефіцієнт концентрації позикового капіталу (0,031) та коефіцієнт фінансового ризику (0,032) залишаються на низькому рівні, що підтверджує мінімальну залежність від кредиторів. Коефіцієнт фінансової стабільності у 2022–2024 рр. знизився з 35,425 до 31,721, проте його значення значно перевищує норматив (>1), що підтверджує наявність значного запасу фінансової стійкості.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу коливався в межах 0,697–0,751, що вище нормативного рівня 0,5. Це свідчить про достатній обсяг власних оборотних коштів для гнучкого маневрування. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами становив 0,958–0,961, що значно вище нормативу ($>0,1$), а забезпеченість запасів власними коштами перевищила 3,6 у 2024 р. при нормативі $>0,5$. Така динаміка підтверджує здатність підприємства фінансувати оборотні активи без залучення позикових ресурсів. Разом з тим коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів зберігає тенденцію до незначного зростання (з 0,557 до

0,579), що свідчить про підвищення гнучкості у використанні власних фінансових ресурсів.

Таблиця 3.5

**Динаміка показників фінансової стійкості Підприємства
за 2022 – 2024 рр.**

Показники	Нормативне значення (оптимальна динаміка)	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р.(+,-)
Показники структури джерел формування капіталу					
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,973	0,969	0,969	-0,003
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,027	0,031	0,031	0,003
Коефіцієнт фінансового ризику	<1	0,028	0,032	0,032	0,003
Коефіцієнт фінансової стабільності	>1	35,425	31,112	31,721	-3,704
Коефіцієнт поточних зобов'язань	Підвищення	1,000	1,000	1,000	0,000
Коефіцієнт страхування бізнесу	Підвищення	0,001	0,001	0,001	0,000
Коефіцієнт страхування власного капіталу	Підвищення	0,001	0,001	0,001	0,000
Коефіцієнт страхування статутного капіталу	Підвищення	14,733	14,733	14,733	0,000
Показники стану оборотних активів					
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,5	0,697	0,751	0,720	0,023
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами	>0,1	0,961	0,959	0,958	-0,003
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними коштами	>0,5	2,661	3,296	3,613	0,952
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	Підвищення	0,557	0,603	0,579	0,022
Показники стану основного капіталу					
Коефіцієнт майна виробничого призначення	Підвищення	0,342	0,291	0,267	-0,075
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні	Підвищення	0,196	0,161	0,160	-0,036
Коефіцієнт нагромадження амортизації	Зниження	0,440	0,506	0,551	0,111
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	Підвищення	2,389	3,144	2,680	0,291

Коефіцієнт майна виробничого призначення демонструє поступове зниження з 0,342 у 2022 р. до 0,267 у 2024 р. Це свідчить про зменшення частки виробничих засобів у майні підприємства. Аналогічна динаміка спостерігається й за коефіцієнтом реальної вартості основних засобів (зниження з 0,196 до 0,160). Ця тенденція є негативною, оскільки відображає старіння та вибуття основних засобів. Натомість коефіцієнт нагромадження амортизації зріс із 0,440 у 2022 р. до 0,551 у 2024 р., що свідчить про зростання частки амортизаційних відрахувань у структурі основних засобів. Це підтверджує потребу в оновленні матеріально-технічної бази. Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів залишався в межах 2,389–3,144, що підтверджує домінування мобільних активів і високий рівень гнучкості у структурі майна підприємства.

Фінансова стійкість Підприємства у 2022–2024 рр. характеризується високим рівнем автономії та забезпеченості власними ресурсами. Підприємство демонструє здатність фінансувати як оборотні активи, так і запаси за рахунок власного капіталу, що мінімізує залежність від позикових коштів. Разом із тим простежується зниження частки майна виробничого призначення та вартості основних засобів, що зумовлює потребу у модернізації основних фондів. Отже, підприємство має міцні позиції фінансової стійкості, однак для збереження довгострокової конкурентоспроможності необхідно спрямувати зусилля на оновлення матеріально-технічної бази та підтримання балансу між оборотними й необоротними активами.

Ліквідність і платоспроможність є ключовими характеристиками фінансового стану підприємства, що визначають його можливості виконувати поточні зобов'язання та підтримувати стабільність розрахунків із контрагентами. Показники ліквідності базуються на співвідношенні оборотних активів і поточних зобов'язань, а їх рівень свідчить про достатність ресурсів для покриття короткострокових боргів.

До основних індикаторів належать коефіцієнти поточної, швидкої та абсолютної ліквідності. Їхня динаміка дозволяє оцінити, наскільки ефективно підприємство управляє оборотними активами та чи здатне оперативно мобілізувати кошти для погашення боргів. Додаткове значення має коефіцієнт покриття та коефіцієнт фінансової платоспроможності, які комплексно відображають рівень кредитоспроможності підприємства.

З метою узагальнення оцінимо показники ліквідності та платоспроможності Підприємства за 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Показники оцінки ліквідності та платоспроможності

Підприємства за 2022 – 2024 рр.

Показники	Норматив- не значення	Роки			Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.
		2022	2023	2024	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	13,749	14,098	13,225	-0,524
Проміжний коефіцієнт покриття	>0,7	16,398	17,266	17,509	+1,111
Загальний коефіцієнт покриття	≥1,5	25,676	24,363	23,829	-1,848

Розраховані коефіцієнти свідчать, що підприємство характеризується надзвичайно високим рівнем ліквідності у 2022–2024 рр., хоча в динаміці простежуються як позитивні, так і негативні тенденції.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності, що відображає частку найбільш ліквідних активів (грошових коштів і короткострокових фінансових інвестицій), протягом аналізованого періоду значно перевищував норматив (>0,2) і становив 13,225 у 2024 р. Незважаючи на незначне зниження порівняно з 2022 р. (–0,524), показник підтверджує наявність значного обсягу вільних коштів, яких достатньо для негайного погашення поточних зобов'язань. Проміжний коефіцієнт покриття (швидкої ліквідності), який визначає спроможність підприємства виконувати короткострокові зобов'язання за рахунок грошових коштів і дебіторської заборгованості,

також перевищує норматив $>0,7$ у десятки разів. Його величина зросла з 16,398 у 2022 р. до 17,509 у 2024 р. (+1,111), що свідчить про посилення здатності підприємства швидко мобілізувати ресурси для розрахунків із кредиторами. Загальний коефіцієнт покриття, який характеризує забезпеченість поточних зобов'язань усіма оборотними активами, у 2022–2024 рр. мав значення 23,829–25,676 при нормативі $\geq 1,5$. Це означає, що підприємство володіє надмірно високим запасом ліквідності. Разом із тим спостерігається його поступове зниження (–1,848), що може бути пов'язано зі зменшенням запасів і частки оборотних активів у структурі майна.

Отримані результати свідчать, що Підприємство має надзвичайно стійке фінансове становище у сфері ліквідності та платоспроможності. Усі коефіцієнти значно перевищують нормативні значення, що забезпечує підприємству високий рівень кредитоспроможності та фінансової гнучкості. Разом з тим надмірний рівень ліквідності може вказувати на нераціональне використання вільних грошових коштів, оскільки вони не залучені у виробничий чи інвестиційний процес. Таким чином, підприємство володіє достатнім запасом ліквідних ресурсів для покриття поточних зобов'язань, однак для підвищення ефективності доцільно активніше використовувати частину фінансових ресурсів для розширення інвестиційної діяльності та оновлення основних засобів.

3.2. Аналіз структури та динаміки витрат операційної діяльності

Витрати операційної діяльності є одним із ключових об'єктів фінансово-економічного аналізу, оскільки вони безпосередньо впливають на рівень собівартості продукції, обсяг прибутку та рентабельність підприємства. Їх дослідження має особливе значення в сучасних умовах господарювання, коли зростає конкуренція, ускладнюється доступ до

фінансових ресурсів і зростає потреба у пошуку внутрішніх резервів підвищення ефективності.

Роль аналізу витрат операційної діяльності полягає в тому, щоб виявити закономірності формування витрат, оцінити їхню структуру та динаміку, визначити фактори зростання або зниження та встановити резерви їх оптимізації. Завдяки цьому керівництво отримує необхідну інформаційну базу для прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності й забезпечення фінансової стабільності підприємства. Метою аналізу є оцінка рівня, складу та тенденцій зміни витрат операційної діяльності Підприємства у динаміці, виявлення їхніх особливостей та обґрунтування напрямів раціоналізації.

Завданнями дослідження є: визначення загальних тенденцій зміни операційних витрат у 2022–2024 рр.; оцінка структури витрат за основними статтями та її трансформацій у часі; ідентифікація факторів, що вплинули на динаміку витрат; виявлення резервів зниження витрат та підвищення ефективності діяльності.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні застосовуються методи горизонтального та вертикального аналізу, структурно-динамічних порівнянь, коефіцієнтний метод, факторний аналіз, а також елементи графічного методу для наочного відображення змін у структурі витрат.

Аналіз витрат і відрахувань підприємства є одним із ключових напрямів дослідження його операційної діяльності, оскільки саме витрати визначають собівартість продукції, рівень прибутковості та загальну фінансову стійкість. Зміни у складі та динаміці витрат безпосередньо відображають ефективність використання ресурсів і рівень організації виробничих процесів.

Дослідження структури витрат дозволяє виявити найбільш витратні напрями діяльності, оцінити доцільність та пропорційність їх формування, а також визначити резерви зниження собівартості продукції. У свою чергу,

вивчення динаміки витрат у часі надає можливість простежити тенденції їх зростання або скорочення, співвіднести темпи зміни витрат із динамікою доходів та прибутку й оцінити ефективність витратної політики підприємства.

Особливе значення має аналіз співвідношення виробничих витрат, адміністративних витрат, витрат на збут і відрахувань, оскільки їх диспропорція може суттєво впливати на фінансові результати. Також важливим є дослідження питомої ваги окремих елементів витрат у загальній структурі, адже це дозволяє виявити стратегічні пріоритети підприємства та окреслити напрями оптимізації. Для більш детальної характеристики операційної діяльності розглянемо динаміку та структуру витрат і відрахувань Підприємства за 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

**Динаміка та структура витрат і відрахувань
Підприємства за 2022–2024 рр.**

Види витрат і відрахувань	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
Собівартість реалізованої продукції, товарів	184328	59,3	255525	61,6	325018	58,1	+140690	+76,3
Адміністративні витрати	14159	4,6	20174	4,9	31568	5,6	+17409	у 2,2 р.
Витрати на збут	16306	5,2	21312	5,1	34348	6,1	+18042	у 2,1 р.
Інші операційні витрати	56434	18,2	86875	20,9	142318	25,4	+85884	у 2,5 р.
Втрати від фінансової діяльності	74	0,0	104	0,0	318	0,1	+244	у 4,3 р.
Інші витрати	19781	6,4	4322	1,0	3054	0,5	-16727	-84,5
Втрати з податку на прибуток	19807	6,4	26632	6,4	23265	4,2	+3458	+17,5
Усього витрат	310889	100	414944	100	559889	100	+249000	+80,1

Аналіз витрат і відрахувань Підприємства за 2022–2024 рр. свідчить

про суттєве зростання їх загального обсягу – з 310 889 тис. грн у 2022 р. до 559 889 тис. грн у 2024 р., тобто на 249 000 тис. грн або на 80,1 %. Така динаміка відображає як розширення масштабів діяльності підприємства, так і підвищення витратного навантаження, що безпосередньо впливає на рівень прибутковості. Основну частку у структурі займає собівартість реалізованої продукції, питома вага якої коливалася в межах 58–62 %. За три роки її абсолютне значення зросло на 140 690 тис. грн, однак у відносному вимірі у 2024 р. відбулося певне зниження її частки, що пояснюється випереджальним зростанням інших статей витрат.

Адміністративні витрати зросли більш ніж удвічі та досягли 31 568 тис. грн у 2024 р., що зумовило підвищення їх частки у структурі витрат до 5,6 %. Подібна тенденція характерна і для витрат на збут, які зросли з 16 306 тис. грн до 34 348 тис. грн. Це свідчить про зростання управлінських і збутових витрат, що може бути пов'язано як із розширенням обсягів реалізації, так і з активізацією маркетингової діяльності. Водночас найбільш динамічне зростання демонструють інші операційні витрати, які збільшилися у 2,5 рази й досягли 142 318 тис. грн, або 25,4 % загальної суми витрат. Така ситуація є тривожною, адже непропорційне зростання непрофільних витрат може свідчити про наявність прихованих ризиків, пов'язаних із штрафами, простроченою дебіторською заборгованістю чи іншими позаплановими відрахуваннями.

Певні позитивні зрушення відзначаються у сфері інвестиційної діяльності: втрати скоротилися з 19 781 тис. грн у 2022 р. до 3 054 тис. грн у 2024 р., що свідчить про більш ефективне управління інвестиційними ресурсами. Натомість втрати від фінансової діяльності, хоча й залишаються незначними у загальному обсязі, зросли у понад чотири рази, що потребує посилення контролю за використанням фінансових інструментів. Податкові витрати збільшилися на 17,5 %, проте їх питома вага у структурі витрат знизилася з 6,4 % до 4,2 %, що є наслідком більш інтенсивного зростання

інших статей. Таким чином, у динаміці витрат і відрахувань Підприємство спостерігається подвійна тенденція. З одного боку, підприємство має зростання виробничої та збутової активності, що відображається у збільшенні основних витратних статей. З іншого боку, істотне підвищення інших операційних витрат створює ризики для фінансової стабільності та вимагає посиленої уваги до оптимізації витратної структури. Загалом витратна політика підприємства забезпечує розширення діяльності, однак потребує раціоналізації для збереження належного рівня прибутковості та зміцнення фінансових результатів.

Аналіз витрат операційної діяльності за елементами дозволяє визначити ресурсну структуру витрат підприємства та оцінити, які саме чинники найбільше впливають на формування собівартості продукції. Такий підхід дає змогу розкрити співвідношення матеріальних витрат, витрат на оплату праці, відрахувань на соціальні заходи, амортизації та інших операційних витрат, що у комплексі формують кінцевий фінансовий результат. Вивчення динаміки цих показників у часі дозволяє виявити напрями найбільш інтенсивного зростання витрат, оцінити ефективність використання ресурсів і встановити можливі резерви їх зниження.

З огляду на це розглянемо динаміку та структуру витрат за елементами Підприємство у 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.8.

Аналіз витрат за елементами Підприємство за 2022–2024 рр. свідчить про суттєве зростання їх загального обсягу: з 235 130 тис. грн у 2022 р. до 377 511 тис. грн у 2024 р., що становить приріст на 142 381 тис. грн, або на 60,6 %. Це підтверджує розширення масштабів операційної діяльності підприємства, проте водночас відображає зростання витратного навантаження. Найбільшу питому вагу у структурі витрат займають матеріальні затрати, які у 2024 р. становили 39,6 % проти 40,7 % у 2022 р. Хоча їх абсолютна величина зросла на 53 559 тис. грн (+55,9 %), у структурі витрат відбулося незначне зниження частки (–1,2 п.п.).

Таблиця 3.8

**Динаміка та структура витрат за елементами
Підприємства за 2022 – 2024 рр.**

Види витрат	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення 2024 р. до 2022 р.	
	сума, тис. грн.	у % до суми	сума, тис. грн.	у % до суми	сума, тис. грн.	у % до суми	сума, тис. грн.	у %
Матеріальні затрати	95797	40,7	117488	42,3	149356	39,6	+53559	+55,9
Витрати на оплату праці	78796	33,5	91401	32,9	141391	37,5	+62595	+79,4
Відрахування на соціальні заходи	17005	7,2	19382	7,0	29494	7,8	+12489	+73,4
Амортизація	23848	10,1	25733	9,3	25150	6,7	+1302	+5,5
Інші операційні витрати	19684	8,4	23702	8,5	32120	8,5	+12436	+63,2
Разом	235130	100,0	277706	100,0	377511	100,0	+142381	+60,6

Це свідчить про відносно стабільну ресурсну політику підприємства та більш динамічне зростання інших елементів витрат. Суттєве зростання демонструють витрати на оплату праці, які збільшилися на 62 595 тис. грн (+79,4 %). Їхня питома вага у загальній структурі зросла з 33,5 % до 37,5 %, що вказує на підвищення ролі трудових ресурсів у формуванні собівартості. Це може бути пов'язано як із підвищенням заробітних плат, так і зі збільшенням чисельності персоналу. Аналогічна тенденція характерна для відрахувань на соціальні заходи, які зросли на 12489 тис. грн (+73,4 %) і у 2024 р. склали 7,8 % у структурі витрат. Витрати на амортизацію у 2024 р. залишалися майже на рівні 2022 р. (25150 тис. грн проти 23 848 тис. грн), однак їхня частка в загальній структурі скоротилася з 10,1 % до 6,7 % (–3,5 п.п.). Це може свідчити про уповільнення процесів оновлення основних засобів та зниження відносної ролі капіталомістких елементів у загальній структурі витрат.

Інші операційні витрати зросли з 19 684 тис. грн у 2022 р. до 32120 тис. грн у 2024 р. (+63,2 %), при цьому їхня частка залишалася майже

незмінною (8,4–8,5 %). Це свідчить про стабільний рівень додаткових відрахувань, які не мали визначального впливу на структуру витрат. Таким чином, у динаміці витрат за елементами спостерігається зростання ролі трудових ресурсів у формуванні собівартості продукції та певне зниження питомої ваги амортизації, що відображає зміщення акцентів у витратній структурі від капіталомістких до більш трудомістких статей. Загалом витрати підприємства мають стійку тенденцію до зростання, а їх оптимізація потребує особливої уваги до контролю витрат на оплату праці та ефективності використання матеріальних ресурсів.

Інші операційні витрати займають вагоме місце у структурі витрат підприємства, адже вони формуються не лише за основними статтями виробничої діяльності, а й охоплюють широке коло додаткових відрахувань і втрат. Саме ця група витрат характеризується найбільшою різноспрямованістю, оскільки включає витрати від списання активів, штрафні санкції, курсові різниці, безнадійну дебіторську заборгованість та інші непередбачувані відрахування. Їх динаміка є важливим індикатором організаційної та фінансової дисципліни підприємства, адже значне зростання може свідчити про наявність ризиків і неефективність управлінських рішень. Для більш детального розуміння структури та впливу цієї статті витрат доцільно розглянути склад і динаміку інших операційних витрат Підприємства у 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.9.

Аналіз складу та динаміки інших операційних витрат Підприємства у 2022–2024 рр. свідчить про істотне їх зростання – з 56 434 тис. грн у 2022 р. до 142 318 тис. грн у 2024 р., тобто більш ніж у 2,5 раза. Така динаміка свідчить про посилення витратного навантаження, пов'язаного з непрофільними статтями, що потенційно знижує ефективність операційної діяльності підприємства. Найбільш вагомим чинником зростання стали втрати від операційних курсових різниць, які збільшилися з 42 809 тис. грн у 2022 р. до 133844 тис. грн у 2024 р.

Таблиця 3.9

**Склад та динаміка інших операційних витрат
Підприємства за 2022–2024 рр.**

Стаття	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Витрати на дослідження і розробки	42	-	-
Витрати на купівлю-продаж іновалюти	1915	3163	2827
Собівартість реалізованих виробничих запасів	6390	4471	13727
Сумнівні та безнадійні борги	57 854	5	-
Втрати від знецінення запасів	-	182	-
Втрати від операційної курсової різниці	42809	50589	133844
Визнані штрафи, пені, неустойки	6	2	19
Лікарняні за рахунок підприємства	5 058	1 457	3 367
Матеріальні допомоги, подарунки	639	2 497	5 262
Нарахування ЄСВ	147	45	214
ПДВ, нарахований за перевищення бази оподаткування	-	155	566
ПДВ, нарахований за невиробниче використання матеріалів	347	-	-
Невиробниче використання матеріалів	832	695	1 371
Безповоротна фінансова допомога	-	194	-
Амортизація невиробничих основних засобів	-	81	337
Списання ПК з ПДВ	-	54	11
Інші операційні витрати	112	88	-
Разом	56 434	86 875	142 318

Це зумовило домінування цієї статті у складі інших операційних витрат, адже її частка у 2024 р. перевищила 94 % приросту. Така ситуація пояснюється нестабільністю валютного ринку та високим рівнем валютних ризиків. Суттєвим фактором у 2022 р. були сумнівні та безнадійні борги, які становили 57 854 тис. грн, але вже у 2023–2024 рр. ця стаття практично зникла. Це може свідчити як про врегулювання заборгованості, так і про відсутність нових проблемних боргів, що є позитивною тенденцією для підприємства.

У структурі витрат також виділяється собівартість реалізованих виробничих запасів, яка після скорочення у 2023 р. до 4 471 тис. грн у 2024 р. зросла майже утричі – до 13 727 тис. грн. Це вказує на значні внутрішні коливання у політиці використання матеріальних ресурсів.

Зростання спостерігається й за такими статтями, як матеріальні

допомоги та подарунки (з 639 тис. грн у 2022 р. до 5 262 тис. грн у 2024 р.) та лікарняні за рахунок підприємства (з 1 457 тис. грн у 2023 р. до 3 367 тис. грн у 2024 р.), що свідчить про підвищення соціальних витрат. Також у 2024 р. зафіксовано помітне зростання витрат на амортизацію невикористаних основних засобів, які досягли 337 тис. грн.

Дещо стабільними залишаються витрати на купівлю-продаж іноземної валюти (1 915–3 163 тис. грн) та нарахування ЄСВ (147–214 тис. грн), які не справляють суттєвого впливу на загальний обсяг. Витрати, пов'язані з ПДВ (нарахований за перевищення бази оподаткування та за невикористання матеріалів), хоч і мають нестійкий характер, але у 2024 р. склали разом 566 тис. грн, що відображає певні податкові ризики.

Отже, основним драйвером зростання інших операційних витрат у 2022–2024 рр. стали курсові різниці, які істотно підвищили валютні ризики для підприємства. Негативною тенденцією також є збільшення соціальних і непрофільних витрат. Водночас зменшення сумнівних боргів та інвестицій у невикористані активи свідчать про поступове упорядкування розрахунків і диверсифікацію витратної політики.

3.3. Оцінка показників ефективності використання витрат операційної діяльності

Важливим етапом аналізу операційної діяльності є оцінка ефективності використання витрат, адже саме від рівня їх окупності та рентабельності залежить кінцевий фінансовий результат підприємства. Дослідження показників прибутковості дає можливість визначити, наскільки ефективно витрати трансформуються у доходи та прибуток, а також оцінити, чи відповідає динаміка витрат темпам зростання фінансових результатів.

Особливе значення мають коефіцієнти окупності та рентабельності

витрат, які відображають відношення доходів і прибутку до загального обсягу витрат. Високі значення цих коефіцієнтів свідчать про результативність витратної політики та раціональність використання ресурсів, тоді як їх зниження сигналізує про зростання витратного навантаження і можливе зниження прибутковості діяльності. Таким чином, аналіз ефективності використання витрат дає змогу не лише оцінити поточний рівень фінансової результативності, а й окреслити напрями підвищення рентабельності та зміцнення конкурентоспроможності підприємства. Для цього розглянемо показники окупності та рентабельності витрат операційної діяльності Підприємства за 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

**Показники рентабельності та окупності Підприємства
за 2022 та 2024 рр.**

Показник	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-) 2024 р. до 2022 р.
Показники рентабельності та окупності витрат (витратні показники)			
Рентабельність (збитковість) виробничих витрат, %	64,5	53,9	-10,6
Рентабельність (збитковість) операційних витрат, %	37,5	22,6	-14,9
Загальна рентабельність (збитковість) витрат господарської діяльності, %	34,8	26,0	-8,8
Чиста рентабельність (збитковість) витрат господарської діяльності, %	26,2	20,8	-5,4
Коефіцієнт окупності виробничих витрат	1,645	1,540	-0,105
Коефіцієнт окупності операційних витрат	1,813	1,228	-0,585
Показники рентабельності реалізованої продукції (дохідні показники)			
Рентабельність (збитковість) продажу, %	39,2	35,0	-4,2
Рентабельність (збитковість) доходу від операційної діяльності, %	27,3	18,4	-8,9

Аналіз показників ефективності використання витрат операційної діяльності Підприємства свідчить про загальне зниження рівня їх рентабельності та окупності у 2022–2024 рр. Так, рентабельність виробничих витрат скоротилася з 64,5 % до 53,9 %, тобто на 10,6 відсоткових пунктів. Це свідчить про зростання собівартості продукції випереджальними темпами

порівняно з прибутком, що знижує економічну віддачу від вкладених ресурсів. Ще відчутніше знизилася рентабельність операційних витрат – з 37,5 % до 22,6 % (–14,9 п.п.), що свідчить про посилення тиску адміністративних, збутових та інших операційних витрат на фінансові результати.

Загальна рентабельність витрат господарської діяльності зменшилася з 34,8 % до 26,0 %, а чиста рентабельність - з 26,2 % до 20,8 %. Це свідчить про зниження ефективності використання витрат у цілому та зменшення частки прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків. Водночас коефіцієнт окупності виробничих витрат знизився з 1,645 до 1,540, а коефіцієнт окупності операційних витрат – з 1,813 до 1,228. Це означає, що на кожну гривню витрат у 2024 р. підприємство отримувало менше доходу порівняно з 2022 р., що свідчить про погіршення ефективності витратної політики.

Показники рентабельності реалізованої продукції також мають негативну динаміку. Рентабельність продажу скоротилася з 39,2 % до 35,0 % (–4,2 п.п.), а рентабельність доходу від операційної діяльності – з 27,3 % до 18,4 % (–8,9 п.п.). Це вказує на поступове зменшення прибутковості реалізації та посилення витратного навантаження, що знижує можливості підприємства до самофінансування та інвестиційного розвитку.

Таким чином, у 2022–2024 рр. ефективність використання витрат Підприємство знизилася, що проявляється у скороченні рівня рентабельності та окупності як виробничих, так і операційних витрат. Основною причиною цього є випереджальне зростання витрат порівняно з доходами та прибутком. Для підвищення ефективності підприємству необхідно оптимізувати структуру витрат, зокрема адміністративних і збутових, а також посилити контроль за формуванням собівартості продукції.

Подальший аналіз доцільно зосередити на дослідженні основних складових витрат операційної діяльності та визначенні їхнього впливу на

формування фінансових результатів підприємства. Окремі статті витрат по-різному впливають на рівень прибутковості, тому їх деталізація дозволяє встановити пріоритетні напрями оптимізації витратної політики. Насамперед значну увагу слід приділити собівартості реалізованої продукції, оскільки саме вона формує основу витратної частини та визначає кінцевий рівень маржі. Динаміка цього показника відображає, наскільки ефективно підприємство управляє виробничими ресурсами й контролює зростання витрат на одиницю продукції.

Не менш важливим є аналіз витрат на збут продукції, адже вони характеризують витрати підприємства на просування товарів до споживачів і безпосередньо впливають на обсяги реалізації та дохідність діяльності. Зростання цих витрат може бути як позитивною ознакою активізації ринкової політики, так і сигналом перевитрат, що знижує загальну ефективність.

Особливе значення для управління фінансовими результатами має дослідження маржинального прибутку за видами продукції, оскільки саме цей показник дозволяє визначити найбільш прибуткові напрями діяльності. Порівняння маржинального прибутку з рівнем витрат дає можливість оцінити внесок кожного виду продукції у формування загального прибутку підприємства. Таким чином, розгляд динаміки собівартості реалізованої продукції, витрат на збут і маржинального прибутку за видами продукції дає змогу комплексно оцінити структуру витрат операційної діяльності Підприємства у 2022–2024 рр. та встановити їхній вплив на кінцеві результати.

Собівартість реалізованої продукції є базовим елементом витрат операційної діяльності та визначає фінансовий результат підприємства. Її аналіз у розрізі окремих видів продукції дозволяє виявити найбільш витратомісткі напрями виробництва та оцінити ефективність використання ресурсів. Такий підхід забезпечує можливість встановити внутрішні резерви зниження собівартості, а також визначити продукцію, яка формує

найбільший обсяг витрат і, відповідно, має ключовий вплив на рівень прибутковості.

З огляду на це доцільно розглянути динаміку собівартості реалізації продукції Підприємство у 2022–2024 рр. у розрізі її основних видів (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Динаміка собівартості реалізації в розрізі видів продукції

Підприємства за 2022–2024 р.

Виріб	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Диски	64 515	89 434	113 756
Фрези	55 298	76 657	97 505
Свердла	46 082	63 882	81 255
Девайси	9 216	12 776	16 251
Промо	5 530	7 666	9 751
% Sale	3 687	5 110	6 500
Разом	184 328	255 525	325 018

Аналіз динаміки собівартості реалізованої продукції Підприємства у розрізі окремих її видів свідчить про стале зростання витрат за всіма позиціями. Загальна собівартість реалізації у 2022–2024 рр. збільшилася з 184 328 тис. грн до 325 018 тис. грн, що становить приріст на 140 690 тис. грн, або на 76,3 %. Така динаміка відображає як розширення виробництва, так і посилення витратного навантаження на підприємство. Найбільший обсяг витрат традиційно формується за виробами «диски», собівартість яких зросла з 64 515 тис. грн у 2022 р. до 113 756 тис. грн у 2024 р. (+76,3 %). Значну частку у витратах займають також «фрези», витрати на які збільшилися на 42 207 тис. грн (з 55 298 тис. грн до 97 505 тис. грн). Аналогічна тенденція характерна і для виробів «свердла», собівартість яких зросла з 46 082 тис. грн до 81 255 тис. грн (+76,4 %). Ці три групи продукції формують основний масив виробничих витрат підприємства.

Водночас більш динамічне зростання демонструють витрати на допоміжні напрями. Зокрема, по виробам «девайси» собівартість збільшилася з 9 216 тис. грн до 16 251 тис. грн (+76,4 %), а по продукції «промо» – з 5 530

тис. грн до 9 751 тис. грн (+76,4 %). Найменший обсяг витрат традиційно припадає на позицію «% Sale», проте й вона демонструє зростання з 3 687 тис. грн у 2022 р. до 6 500 тис. грн у 2024 р. (+76,3 %). Таким чином, структура собівартості реалізованої продукції залишається відносно стабільною, з домінуванням трьох основних виробів - дисків, фрез і свердел, які разом формують понад 85 % витрат. Водночас загальне зростання витрат є пропорційним для всіх видів продукції, що вказує на необхідність пошуку шляхів зниження витратної складової виробництва та підвищення ефективності використання ресурсів.

Витрати на збут є важливою складовою операційних витрат підприємства, адже вони відображають витрати, пов'язані з реалізацією продукції, її просуванням на ринку, організацією доставки та обслуговуванням покупців. Дослідження їх динаміки у розрізі видів продукції дозволяє визначити, яка частина асортименту потребує найбільших витрат на реалізацію, а також оцінити ефективність використання ресурсів у сфері маркетингу та логістики, табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Динаміка витрат на збут в розрізі видів продукції

Підприємства за 2022–2024 р.

Виріб	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Диски	5 511	7 203	11 609
Фрези	4 724	6 174	9 951
Свердла	3 936	5 145	8 292
Девайси	875	1 143	1 843
Промо	735	961	1 548
% Sale	525	686	1 105
Разом	16 306	21 312	34 348

Аналіз динаміки витрат на збут Підприємства за 2022–2024 рр. свідчить про їхнє поступове зростання з 16 306 тис. грн у 2022 р. до 34 348 тис. грн у 2024 р., тобто у 2,1 раза. Таке збільшення відображає як розширення масштабів реалізації продукції, так і підвищення витрат на маркетинг, логістику та післяпродажне обслуговування.

Найбільше збутове навантаження припадає на реалізацію дисків, витрати на які зросли з 5 511 тис. грн у 2022 р. до 11 609 тис. грн у 2024 р., що становить понад третину всіх витрат на збут. Значну частку формують також витрати, пов'язані з реалізацією фрез, які за три роки зросли більш ніж удвічі – з 4 724 тис. грн до 9 951 тис. грн. Подібна динаміка характерна й для виробів «свердла», витрати на збут яких збільшилися з 3 936 тис. грн до 8 292 тис. грн. Ці три групи продукції забезпечують основний обсяг витрат на збут, разом формуючи понад 85 % їх загальної суми.

Витрати на збут допоміжних видів продукції також мають тенденцію до зростання. Так, по девайсах вони підвищилися з 875 тис. грн у 2022 р. до 1 843 тис. грн у 2024 р., по продукції «промо» - з 735 тис. грн до 1 548 тис. грн, а по позиції «% Sale» - з 525 тис. грн до 1 105 тис. грн. Попри їх меншу абсолютну величину, темпи зростання відповідають загальній тенденції підприємства.

Отже, структура витрат на збут Підприємства є стабільною й відповідає питомій вазі реалізації основних видів продукції. Зростання витрат на збут можна розглядати як позитивний фактор з огляду на активізацію збутової діяльності та розширення ринків, однак надалі підприємству доцільно оцінювати співвідношення між зростанням цих витрат і динамікою доходів для забезпечення високої рентабельності продажів.

Важливим етапом оцінки ефективності операційної діяльності є аналіз маржинального прибутку, який відображає різницю між доходом від реалізації продукції та змінними витратами. Саме цей показник характеризує внесок кожного виду продукції у формування загального фінансового результату та дозволяє визначити найбільш прибуткові напрями діяльності. Динаміка маржинального прибутку у розрізі продукції Підприємство дає змогу оцінити, які вироби забезпечують найбільшу віддачу від витрат, а також виявити резерви для зростання рентабельності.

З огляду на це розглянемо динаміку маржинального прибутку за

видами продукції підприємства у 2022–2024 рр., що наведено у табл. 3.13.

Таблиця 3.13

**Динаміка маржинального прибутку за видами продукції
Підприємства за 2022–2024 р.**

Виріб	2022 р.	СМ%	2023 р.	СМ%	2024 р.	СМ%
Диски	36 075	34,0%	48 918	33,6%	49 726	28,4%
Фрези	30 922	34,0%	41 930	33,6%	42 622	28,4%
Свердла	25 769	34,0%	34 941	33,6%	35 518	28,4%
Девайси	5 066	33,4%	6 874	33,1%	6 919	27,7%
Промо	2 829	31,1%	3 849	30,8%	3 709	24,7%
% Sale	1 851	30,5%	2 521	30,3%	2 400	24,0%
Разом	102 512	х	139 033	х	140 894	х

Аналіз маржинального прибутку Підприємства у 2022–2024 рр. показує, що загальний показник зріс із 102 512 тис. грн у 2022 р. до 140 894 тис. грн у 2024 р., тобто на 37,4 %. Це свідчить про розширення масштабів діяльності та підвищення доходності продукції в абсолютному вимірі. Водночас динаміка маржинальної рентабельності (СМ %) демонструє зворотну тенденцію – зниження з 34,0 % у 2022 р. до 28,4 % у 2024 р. по ключових групах продукції. Це означає, що, незважаючи на зростання маржинального прибутку в грошовому виразі, ефективність використання витрат скоротилася, оскільки витратне навантаження зростало швидшими темпами, ніж дохід.

Найбільший внесок у формування маржинального прибутку традиційно забезпечують диски, прибуток від реалізації яких зріс з 36 075 тис. грн у 2022 р. до 49 726 тис. грн у 2024 р., хоча маржинальна рентабельність знизилася з 34,0 % до 28,4 %. Аналогічна ситуація спостерігається по фрезах і свердлах, де прибуток зріс відповідно з 30 922 тис. грн до 42 622 тис. грн та з 25 769 тис. грн до 35 518 тис. грн, але рівень рентабельності знизився на майже 6 процентних пунктів.

Допоміжні напрями діяльності – девайси, промо та % Sale – також характеризуються зростанням абсолютного маржинального прибутку (крім невеликого зниження у «промо» у 2024 р.), однак зниження рентабельності є

ще більш відчутним. Наприклад, по «девайсах» маржинальна рентабельність скоротилася з 33,4 % до 27,7 %, по «промо» – з 31,1 % до 24,7 %, а по «% Sale» – з 30,5 % до 24,0 %. Таким чином, загальна тенденція свідчить про зростання маржинального прибутку в абсолютному вимірі, але його зниження у відносному. Це вказує на посилення тиску собівартості на фінансові результати підприємства. Основними драйверами формування прибутку залишаються диски, фрези та свердла, які забезпечують понад 90 % маржинального прибутку. Водночас скорочення маржинальної рентабельності вимагає від підприємства перегляду цінової політики та пошуку шляхів оптимізації витрат для збереження високого рівня прибутковості.

Подальший аналіз ефективності витрат операційної діяльності доцільно здійснити з урахуванням не лише їх впливу на прибуток, а й рівня ризиків, які супроводжують реалізацію окремих видів продукції. Адже навіть високоприбуткові напрями можуть втратити стратегічну цінність у разі значних коливань витрат або підвищеної ймовірності збитків.

З цією метою доцільно застосувати матрицю «Дохідність – Ризиковість» (табл. 3.14) – витрат операційної діяльності, яка дозволяє поєднати оцінку маржинального прибутку з показниками ризиковості. Такий підхід забезпечує можливість класифікувати продукцію за рівнем її дохідності та ризику, виокремити стабільні напрями діяльності та зони підвищеної уваги менеджменту.

Матриця виступає інструментом стратегічного управління витратами, оскільки дозволяє виявити продукти з оптимальним співвідношенням «дохід – ризик», що формують основу фінансової стійкості, а також ті позиції, які потребують перегляду асортиментної політики або додаткових заходів щодо зниження ризиковості.

Аналіз асортименту Підприємство у координатах «дохідність – ризиковість» дозволяє оцінити стратегічний потенціал кожної групи

продукції не лише з точки зору маржинального прибутку, а й з урахуванням рівня ризиків.

Таблиця 3.14

Матриця «Дохідність – Ризиковість» витрат операційної діяльності

Квадрант	Характеристика	Продукція (2024)	Управлінські орієнтири
Висока дохідність / Низький ризик	«Ядро прибутковості» – формує основну маржу, стабільний попит, контрольовані витрати на збут	Диски, Фрези (СМ $\approx$ 29–30%, ризик середній)	Підтримувати обсяги, мінімізувати собівартість, довгострокові контракти з постачальниками
Висока дохідність / Високий ризик	«Потенціал, але нестабільний» – висока маржа, але залежність від ринку та високі збутові витрати	Свердла (СМ $\approx$ 29,8%, ризик високий)	Диверсифікація каналів продажу, контроль дебіторки, гнучка цінова політика
Низька дохідність / Високий ризик	«Проблемна зона» – витрати на збут з’їдають прибуток, висока конкуренція	Промо, % Sale (СМ 18–24%, високий ризик)	Залишати як маркетинговий інструмент, обмежувати обсяги, застосовувати таргетовані акції
Середня дохідність / Середній ризик	«Додатковий сегмент» – забезпечує невеликий прибуток, може зростати за умови маркетингової підтримки	Девайси (СМ $\approx$ 28%, ризик середній)	Розширювати асортимент, поєднувати з основними товарами (крос-продажі)

Це забезпечує глибше розуміння ролі продукції у формуванні фінансових результатів і дозволяє визначити оптимальні управлінські орієнтири. До квадранта «Висока дохідність / Низький ризик» увійшли диски та фрези, які формують основну частину маржі (СМ близько 30 %). Вони мають стабільний попит і контрольовані витрати на збут, що робить їх «ядром прибутковості» підприємства. Основним управлінським завданням є збереження їх конкурентних переваг шляхом оптимізації собівартості та укладання довгострокових контрактів із постачальниками. Категорія «Висока дохідність / Високий ризик» представлена свердлами, які демонструють достатньо високий рівень маржинальності (29,8 %), проте відзначаються

значною залежністю від ринкових коливань і високим рівнем ризику. Для цієї групи важливим є диверсифікація каналів збуту, впровадження гнучкої цінової політики та контроль дебіторської заборгованості. У «Проблемній зоні» (Низька дохідність / Високий ризик) перебувають промо-продукція та % Sale, які мають відносно низькі показники маржинального прибутку (18–24 %) і водночас супроводжуються високим рівнем ризиків. Їх доцільно залишати переважно як маркетинговий інструмент підтримки продажів основної продукції, застосовуючи обмежені обсяги та таргетовані акційні пропозиції. Нарешті, у квадранті «Середня дохідність / Середній ризик» опинилися девайси з маржинальністю на рівні 28 %. Вони формують додатковий сегмент асортименту з потенціалом для зростання, який може бути реалізований завдяки розширенню асортиментної лінійки та активному використанню крос-продажів. Таким чином, матриця «Дохідність – Ризиковість» забезпечує комплексний підхід до управління витратами й асортиментом, дозволяючи збалансувати прибутковість і рівень ризиків у продуктовому портфелі підприємства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження обліку та аналізу витрат операційної діяльності Підприємства дало змогу сформулювати низку узагальнених висновків :

1. Еволюція теоретичних підходів до розуміння категорії «витрати» пройшла чотири етапи – від суто облікового відображення до формування концепції управління витратами як самостійного напрямку досліджень.

2. Формування виробничої собівартості продукції регламентується НП(С)БО 16 «Витрати», що визначає складові прямих, непрямих, змінних і постійних загальновиробничих витрат, забезпечуючи прозорість і порівнянність фінансової інформації. Система калькулювання собівартості є стратегічним інструментом управління, що дає змогу контролювати рівень витрат, визначати економічну доцільність виробництва продукції та підвищувати конкурентоспроможність підприємства.

3. Загальновиробничі витрати відіграють суттєву роль у формуванні собівартості продукції, тому їх точне розмежування, розподіл і контроль впливають на достовірність облікових даних і реальність фінансових результатів. Адміністративні та збутові витрати становлять окремі групи операційних витрат, що забезпечують управлінську, організаційну та маркетингову підтримку діяльності підприємства й потребують постійної оптимізації.

4. Підприємство функціонує як високотехнологічне підприємство, діяльність якого базується на сучасних інноваційних технологіях оброблення матеріалів, що забезпечує високу конкурентоспроможність продукції на європейському ринку. Система управління підприємством побудована за лінійно-функціональним принципом, що забезпечує чіткий розподіл повноважень і відповідальності між структурними підрозділами, сприяючи оперативності прийняття управлінських рішень.

5. Організація бухгалтерського обліку на Підприємстві відзначається

методологічною впорядкованістю та відповідністю вимогам НП(С)БО, що забезпечує достовірність і повноту фінансової інформації для управлінських потреб. Наказ про облікову політику є ключовим внутрішнім регламентом, який визначає методи оцінки активів, нарахування амортизації, формування фінансових результатів і класифікацію витрат за економічними елементами, що гарантує єдність облікових процедур.

6. У підприємстві застосовується чітка система групування витрат за прямими, непрямими, загальновиробничими, адміністративними та збутовими, що сприяє підвищенню аналітичності даних і забезпечує основу для ефективного управління собівартістю продукції. Особлива увага приділяється розподілу загальновиробничих витрат, який здійснюється на основі бази заробітної плати основного виробничого персоналу, що відповідає принципам нормативного обліку і дає змогу точно визначати фактичну собівартість продукції. Використання програмного продукту забезпечує автоматизацію процесів обліку, підвищує точність обробки інформації та сприяє ефективному контролю за формуванням фінансових результатів.

7. У цілому система обліку витрат операційної діяльності Підприємства забезпечує прозорість фінансово-господарських процесів, підвищує обґрунтованість управлінських рішень і створює передумови для подальшого вдосконалення механізмів управління ресурсами в умовах нестабільного середовища. В умовах воєнних викликів підприємство зазнало зниження виробничих обсягів і втрати ринків збуту, що зумовило необхідність адаптації облікової політики до нових економічних реалій і підвищення ролі управлінського обліку як інструменту антикризового менеджменту.

8. Фінансовий стан Підприємства у 2022–2024 рр. характеризується високим рівнем автономії та надмірною ліквідністю, що свідчить про фінансову незалежність і здатність підприємства своєчасно виконувати зобов'язання. У структурі капіталу домінує власний капітал, а залучення

позикових коштів має мінімальний рівень, що знижує ризики, але водночас обмежує можливості фінансового левериджу. Разом із тим, простежується зменшення частки основних засобів і підвищення навантаження за розрахунками з персоналом, що потребує модернізації матеріально-технічної бази та оптимізації витрат. Загалом підприємство зберігає стійке фінансове становище, однак для довгострокової стабільності необхідно активніше використовувати фінансові ресурси для розвитку та інвестицій.

9. У 2022–2024 рр. інші операційні витрати Підприємства суттєво зросли, що було зумовлено насамперед різким збільшенням втрат від операційних курсових різниць. Позитивним моментом стало зниження сумнівних і безнадійних боргів, однак водночас спостерігається підвищення соціальних витрат та непрофільних відрахувань. Така динаміка свідчить про посилення валютних і організаційних ризиків, що потребує вдосконалення політики управління витратами.

10. Ефективність використання витрат операційної діяльності Підприємства у 2022–2024 рр. мала тенденцію до зниження. Рівень рентабельності та коефіцієнти окупності поступово скорочувалися, що свідчить про випереджальне зростання витрат порівняно з доходами та прибутком. Незважаючи на збереження позитивних фінансових результатів, підприємство поступово втрачає частину прибутковості. Це підкреслює необхідність оптимізації структури витрат і підвищення ефективності їх використання для забезпечення стабільності фінансових результатів у майбутньому.

Для підвищення ефективності системи обліку та управління витратами Підприємства доцільно реалізувати комплекс заходів, серед яких ключовими є:

- оптимізація структури витрат шляхом запровадження внутрішнього контролінгу та центрів відповідальності, що забезпечить зниження непродуктивних витрат і посилення аналітичності управлінських рішень;

- перехід до системи управлінського обліку за методом ABC-калькулювання, який дозволить точніше розподіляти непрямі витрати та визначати реальну собівартість продукції;
- розроблення програми енерго- та ресурсозбереження, спрямованої на модернізацію технологічних процесів, підвищення енергоефективності та екологічної стійкості виробництва;
- впровадження системи бюджетування й антикризового фінансового планування, що забезпечить прогнозування фінансових результатів, підвищення фінансової дисципліни й стабільність розвитку підприємства в умовах ринкової турбулентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверкин Я. Ф. Проблемні аспекти управлінського обліку витрат операційної діяльності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. № 3 (93). С. 15–22. URL:[https://doi.org/10.26642/ema-2020-3\(93\)-15-22](https://doi.org/10.26642/ema-2020-3(93)-15-22) (дата звернення : 26.10.2025).
2. Атамас П. Й. Управлінський облік : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2020. 440 с.
3. Бондарчук Н. В., Васільєва Л. М. Напрями удосконалення внутрішнього аудиту витрат виробництва готової продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : «Економічні науки»*. 2019. № 8. С. 202–205.
4. Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2018. № 1 (22). С. 11–18.
5. Вербицька В. І. Управлінський облік операційних доходів і витрат у забезпеченні економічної безпеки підприємства. *Теоретичні та практичні питання узгодження інтересів розвитку територіальної системи* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. (31 жовтня 2020 року). Харків. 2020. С. 466–468.
6. Верланов Ю. Ю., Бурлан С. А., Верланов О. Ю. Управлінський облік : сучасна теорія і практика : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2017. 340 с.
7. Власюк Г. В. Особливості обліку витрат виробництва та собівартості продукції. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 12. С. 6–8.
8. Гарник М. М. Особливості обліку і аналізу витрат виробництва. *Науковий журнал «Інноваційна економіка»*. 2020. № 3. С. 141–146.
9. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник. Київ : Лібра, 2019. 400 с.

10. Грабовський Б. Є. Економічний аналіз. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
11. Грещак М. Г., Коцюба О. С. Управління витратами : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2011. 131 с.
12. Грінченко А. В. Методи управління витратами та ефективність їх застосування на вітчизняних підприємствах. URL:<http://tpre.econom.univ.kiev.ua> (дата звернення : 26.10.2025).
13. Гуцаленко Л. Управлінський облік : навч. посіб. Київ : ЦНЛ. 2020. 370 с.
14. Данільченко С. О. Внутрішньогосподарський контроль як інструмент управління підприємством. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін* : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2024 р., м. Полтава). Полтава : ПДАУ, 2024. С. 753–754.
15. Дерій В. А. Термін «витрати» та його трактування для потреб обліку і контролю. *Галицький економічний вісник*. 2012. № 1(26). С. 154–160.
16. Довжик О. О. Роль управлінського обліку та проблеми його впровадження на підприємствах. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2017. № 2. URL:<https://www.pdaa.edu.ua> (дата звернення : 26.10.2025).
17. Дулембова К. О. Автоматизація обліку витрат виробництва. *Управління розвитком*. 2017. № 11. С. 42–44. URL:<http://nbuv.gov.ua> (дата звернення : 26.10.2025).
18. Єршова Н. Ю. Системний підхід до дослідження організації стратегічного управлінського обліку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2017. Вип. 22. Част. 2. С. 120–125. URL:
19. Іванечко П. М. Облік витрат за «місцями виникнення» та за «центрами відповідальності» як основа побудови управлінського обліку витрат. *Галицький економічний вісник*. 2013. № 2. С. 139–143.

20. Іванько А. О. Теоретичні основи обліку витрат виробництва та виходу продукції. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* ; збірн. матер. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти за результатами проходження виробничих та технологічних практик. м. Полтава. 2023 р. С. 24–26.

21. Задорожний М. В., Омецінська І. Я., Богуцька Л. Т. Управлінський облік : приклади, задачі, тести: навч. посіб. Тернопіль : ВПЦ «Університетська думка», 2020. 211 с.

22. Карп'як Я. С. Організація бухгалтерського обліку витрат, доходів і фінансових результатів суб'єкта господарювання. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe (дата звернення : 26.10.2025).

23. Келлер Ю. А., Сакун А. Ж. Теоретичні аспекти обліку витрат операційної діяльності підприємства. *Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності : теоретичні, практичні та освітянські аспекти* : зб. наук. праць за матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 березня 2021 р.). Дніпро : НМетАУ, 2021. С. 57–60
URL:
<http://dspace.ksau.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/5969/Сакун%20А.%20с%20Келлер%20Ю..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення : 26.10.2025).

24. Кірсанова В. В., Пеліпадченко Д. О. Вплив облікової політики підприємства на формування його фінансових результатів. *Інноваційна економіка*. 2020. № 6. С. 321–325.

25. Кос Х. Б. Шляхи вдосконалення організації обліку витрат від операційної діяльності підприємства. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/06/Півне_сайт.pdf#page=132 (дата звернення : 26.10.2025).

26. Копотієнко Т. Ю. Економічна сутність та класифікація витрат як

об'єкта внутрішнього аудиту. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 627–635. URL: <http://globalnational.in.ua/archive/23-2018/123.pdf> (дата звернення : 30.10.2025).

27. Костякова А. А. Розробка науково-обґрунтованої класифікації витрат виробництва. *Облік і фінанси АПК*. 2018. № 7. С. 15–25.

28. Краєвська О. Р. Етапи аудиту витрат виробництва. *Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи розвитку* ; збірн. матер. III Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. Херсон : ХДАУ, 2019. С. 261–264.

29. Крушельницька О. В. Управління витратами : навч. посіб. Житомир : ЖІТІ, 2005. 254 с.

30. Кучинський А. Г. Контролінг як інформаційна система стратегічного менеджменту. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін* : зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. м. Полтава, 26 жовтня 2023 р. Полтава, 2023. С. 246-248.

31. Кучинський А. Г., Жолобецький А. Метод «ABC-калькулювання» : сутність та порядок застосування. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : зб. допов. наук.-практ. конф. студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик. Вип. 15, 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 101–103.

32. Кучинський А. Г. Облік витрат : теоретичні основи та класифікація. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : зб. допов. наук.-практ. конф. студ. за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2024. Вип. 16. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 48–50.

33. Кучинський А. Г. Нормативний метод обліку витрат: сутність та можливості. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : зб. допов. наук.-практ. конф. студ. за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2024. Вип. 16. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 51–55.

технологічних практик. 2024. Вип. 15. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 188–190.

34. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.10.40 (дата звернення : 26.10.2025).

35. Лега О. В., Яловега Л. В., Прийдак Т. Б. Помилки в бухгалтерському обліку : сутність, класифікаційні ознаки, виявлення та виправлення. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 49. С. 187–195.

36. Мазур М. С. Підходи до класифікації витрат операційної діяльності. *Стратегія розвитку України : фінансово-економічний та гуманітарний аспекти* : зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : «Інформаційно-аналітичне агентство». 2020. С. 173–175.

37. Мамченко А., Якименко Н. Прозорість і звітність як частина управлінської відповідальності. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики* : зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. інтер.-конф., м. Ірпінь, 06 травня 2025 р. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 93–97.

38. Мамченко А. О. Комплексний підхід до управління витратами у сучасній системі менеджменту. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : зб. допов. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2025. Вип. 18. Полтава : ПДАУ, 2025. С. 46–48.

39. Маренич Т. Г. Облікове забезпечення відтворювальних процесів у сільськогосподарських підприємствах. URL:<http://www.pdaa.edu.ua/sites/files/nppdaa/2013/01/146>. 2013. С. 147–152 (дата звернення : 26.10.2025).

40. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів

бухгалтерського обліку : Наказ Міністерства Фінансів України № 356 від 29 грудня 2000 р. *Верховна рада України*. URL:<http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення : 26.10.2025).

41. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : Наказ Міністерства Фінансів України № 433 від 28 березня 2015 р. *Верховна рада України*. URL:<http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення : 15.10.2024).

42. Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards) URL:<http://buchuchet.uabs.sumdu.edu.ua/ua/component/zoo/item/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti-international-financial-reporting-standards> (дата звернення : 26.10.2025).

43. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» від 01 січня 2012 р. *Верховна рада України*. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/929_013 (дата звернення : 26.10.2025).

44. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Вид. 2014 р. Част. 1. URL:http://apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf (дата звернення : 26.10.2025).

45. Медвідь Л., Герасименко Т. Управлінський облік витрат бізнес-процесів у торгівлі. *Економіка та суспільство*. 2025. 78. URL: <file:///C:/Users/Людa/Downloads/6416-Текст%20статті-6326-1-10-20250919.pdf> (дата звернення : 26.10.2025).

46. Михалків А. А., Косташ Т. В. Внутрішній контроль процесу господарювання : проблеми організації. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 61–65. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.61 (дата звернення : 26.10.2025).

47. Мошковська О. А. Облік затрат і калькулювання собівартості продукції згідно вітчизняного законодавства : подальший розвиток і шляхи

вдосконалення. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 3 (49). С. 114–117.

48. Муковіз В. С. Побудова обліку витрат з урахуванням впливу організаційно-технологічних особливостей виробництва продукції тваринництва. *АгроСвіт*. 2015. № 7. С. 12–16.

49. Мулик Я. І. Методичні та організаційні підходи до системи внутрішнього контролю на підприємстві. *Агросвіт*. 2020. № 17-18. С. 28–38. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.17-18.28 (дата звернення : 18.10.2025).

50. Мусієнко Ю. Ю. Поняття і класифікація доходів та витрат підприємства як основа організації їх управління. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. № 14. Том 2. С. 236–240.

51. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства Фінансів України № 73 від 7 лютого 2013 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення : 18.10.2025).

52. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Доходи» : Наказ Міністерства Фінансів України № 290 від 29 листопада 1999 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.kiev.ua> (дата звернення : 23.10.2025).

53. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : Наказ Міністерства Фінансів України № 318 від 31 грудня 1999 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.kiev.ua> (дата звернення : 26.10.2025).

54. Нашкерська Г. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 464 с.

55. Носенко Д. Методи обліку витрат на підприємстві : сучасний стан і перспективи вдосконалення. *Управління соціально-економічним розвитком регіонів і держави* : зб. матер. XIX Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред.

А.В. Череп. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2025. С.104–107.

56. Піскун А. В. Теоретичний аспект управління витратами підприємства. *Науковий погляд : економіка та управління*. 2020. № 4. С. 55–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2020_4_11 (дата звернення : 30.10.2025).

57. Перемот Ю. О. Загальновиробничі витрати : особливості обліку. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки студентів обліково-фінансового профілю* : зб. матер. наук.-практ. конф. студентів за результатами проходження виробничих та переддипломних практик по напрямках підготовки (спеціальностях). Полтава : ПДАА, 2020. Вип. 8. С. 18–19.

58. Перемот Ю. О. Особливості калькулювання за методом неповних витрат. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* ; матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава : ПДАА, 2020. С. 106–109.

59. Перемот Ю. О. Система управління витратами підприємства. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю* ; матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава : Вид. ПП «Астроя», 2020. С. 397–400.

60. Пилипенко К. С., Коваль С. В., Кучеренко М. А. Облік та аналіз витрат операційної діяльності аграрних підприємств. *Економічний вісник університету*. Вип. 51. 2021. С.32–39.

61. Плаксієнко В. Я., Єрмолаєва М. В., Грибовська Ю. М., Лега О. В., Романченко Ю. О., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Яловега Л. В., Черненко К.В. Первинний облік у сільськогосподарських підприємствах : навч. посіб. / за ред. В. Я. Плаксієнка, 2020. 440 с.

62. Плаксієнко В. Я., Мармуль Л. О., Маренич Т. Г., Камінська Т. Г., Гордієнко М. І., Павлова Г. Є., Скрипник С. В., Ільчак О. В. Бухгалтерський

облік у виробничих та агросервісних кооперативах : посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 520 с.

63. Плаксієнко В. Я., Яловега Л. В., Лега О. В., Прийдак Т. Б., Мокієнко Т. В., Канцедаль Н. А. Управлінський облік : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.] 2-ге вид., перероб. і доп. Полтава : РВВ ПДАУ, 2023. 338 с.

64. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02 грудня 2010 р. *Верховна Рада України*. URL:<http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення : 26.10.2025).

65. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : Наказ Міністерства Фінансів України № 88 від 24 травня 1995 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.kiev.ua> (дата звернення : 23.10.2025).

66. Полятикіна Л. І., Бур'ян Н. Ю. Формування та облік доходів і витрат підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 33, Ч. 2. С. 36–39.

67. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку : Інструкція Міністерства фінансів № 291 від 30 листопада 1999 р. *Верховна Рада України*. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_bills_stand_laws (дата звернення : 23.10.2025).

68. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України № 2164-VIII від 05 жовтня 2018 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення : 23.10.2025).

69. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України № 996-IX від 16 липня 1999 р. *Верховна Рада України*. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_bills_stand_laws (дата звернення : 23.10.2025).

70. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення : 26.10.2025).

71. Прохар Н. В., Ночовна Ю. О. Облік доходів, витрат і фінансових результатів: проблеми теорії та практики : [монографія]. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 257 с.

72. Пустова І. В. Методи управління витратами в сучасних умовах : ефективність застосування, переваги та недоліки. *Інвестиції : практика та досвід*. 2013. № 11. С. 39–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_11_12 (дата звернення : 30.10.2025).

73. Ратушна О. П. Вплив елементів облікової політики на фінансові результати. *Економічні науки* ; збірн. наук. праць ЧДТУ. 2015. С. 204–208.

74. Розрахунок фактичної собівартості в типовій конфігурації «1 С: Бухгалтерія 8.3». URL: <http://infostart.ru/public/69353> (дата звернення : 23.10.2025).

75. Ромашко О. М. Оцінка та облік витрат за міжнародними стандартами звітності. *Стратегія розвитку України*. 2015. № 1. С. 198–201.

76. Свічкарь Н., Олініченко І., Цибулін М. Бюджетування як система управління діяльністю підприємства на основі міжнародних стандартів фінансової звітності. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2024. № 19. С. 175-185. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.21> (дата звернення : 31.01.2025).

77. Сиротюк Г. В., Сиротюк К. С. Методичні аспекти проведення аудиту витрат виробництва ; збірн. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2017. № 2 (2). С. 251–259.

78. Склярчук І., Драка, І. Управління витратами в умовах економічної нестабільності : адаптація облікових підходів. *Економіка та суспільство*. 2025 71. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-7> (дата звернення : 23.10.2025).

79. Скрипник М. І. Процес калькулювання: визначення понять. *Вісник*

ЖДТУ. 2014. № 3 (15). С. 278–293.

80. Турченко А., Христенко З. Операційна діяльність як об'єкт управлінського обліку. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : зб. матер. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. Ч. 1. (25 березня 2025 р.). Полтава : ПДАУ, 2025. С. 378–380.

81. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз. Част. 1. : навч. посіб. Полтава : РВВ ПДАА, 2017. 358 с.

82. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз. Част. 2. : навч. посіб. Полтава : РВВ ПДАА, 2017. 399 с.

83. Фаріон І. Д., Писаренко Т. М. Управлінський облік : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 792 с.

84. Фесенко Д. М., Верига Ю. А., Аранчій В. І., Писаренко В. В. та інші. Актуальні питання бухгалтерського обліку в сільськогосподарських підприємствах : навч. посіб. Полтава : Камелот, 2006. 500 с.

85. Христенко З. М., Мамченко А. О. Економічні підходи до класифікації витрат у системі бухгалтерського обліку та управління виробництвом. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : зб. допов. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2025. Вип. 18. Полтава : ПДАУ, 2025. С. 80–83.

86. Царук В. О. Вітчизняні та зарубіжні методи обліку витрат : порівняльна характеристика. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації міжнародний. Науковий журнал*. Вип. 1–2. 2017. С. 49–57.

87. Ціцька Н. Є. Етапи впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2014. Вип. 46. С. 182–185.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_ekon_2014_46_37 (дата звернення : 23.10.2025).

88. Чумак Г. Управління витратами підприємства : функціональний аспект. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 4. С. 160–165. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-21> (дата звернення : 31.10.2025).

89. Шеверя Я. В., Яцко М. В., Мельянюкова Л. В. Впровадження хмарних технологій у бухгалтерський облік України. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 10. URL: <https://zenodo.org/records/15302198> (дата звернення : 26.10.2025).

90. Шевців Л.Ю. Управлінський облік : навч. посіб. Львів: Растр-7, 2022. 642 с.

91. Шматковська Т. О., Дзямучич М. І. Стратегічний управлінський облік в умовах цифрової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2022. Вип. 74(1). С. 61–67. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.01.061 (дата звернення : 26.10.2025).

92. Ющишина Л. О. Менеджмент ресурсів та витрат: курс лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 103 с.

93. Яловега Л. В., Лега О. В., Прийдак Т. Б. Управлінські рішення : аналіз релевантності облікової інформації. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 74. С. 227–233. URL: https://bses.in.ua/journals/2022/74_2022/36.pdf (дата звернення : 26.10.2025).

Додатки